

**IORDANUS BRUNUS NOLANUS. DE PROGRESSU ET LAMPADE VENATORIA LOGICORUM. AD PROMPTE
ATQUE COPIOSE DE QUOCUMQUE PROPOSITO PROBLEMATI DISPUTANDUM.**

Anno 1587

*EXCELLENTISSIMO ET ADM. REV. D. D. GEORGIO MYLIO AUGUSTANO WITTEBERGENSIS ACADEMIAE CANCELLARIO
IORDANUS B. NOLANUS S. P. D.*

Circa propositum venationis campum, excellentissime Domine, innumeros perperam laborantes circumspicio, dum ex iis quidam post tumidorum grammatarum (qui sub titulis artis inventivae, iudicativae et aliarum, si diis placet, omnium infinitas non cessant stercoreare paginas) futiles praeceptiones avii eos consulunt agricolas, qui ad alios cum bubulcis agros excolendos essent aptiores. Alii nescio qua literaria methodo monstruosas exauctantes aves, dum fragilibus exsuccae arboris ramis innituntur, illis (ut est apprime necessarium) deficientibus et abreptis, in saxosum campum methodice recedentes, earum quas captabant avium (inanium videlicet cogitationum, quae in nido ignorantiae pravae dispositionis pullis incubant) miserabilis esca fiunt. Nonnulli servili et adulatorio quodam obsequio eos sibi duces iactitant, qui venatorio cornu non tam bene in ludis puerorum, quam in aperto et philosophorum augustiore campo male tonantes, canes implicant, feras disperdunt et avidiores confundunt fraudantque venatores. Nec desunt fortunatiores, qui non tanta ingenii tenuitate laborant, ut ignorent praeter iudicii et inventionis titulum nihil prorsus inventionis nihilque iudicii artes huiusce generis continere. Porro cum propter authoris asperitatem et illis impervios expositorum sensus neque frugaliter per Aristotelicas semitas iter arripere possint, proprii ingenii viribus innixi cum Oedipo tragico dicere videntur: "huc omni duce spoliatus ibo. Melius inveniam viam, quam quaero, solus". Horum desertam et infelicem commiseratus conditionem, operae precium me facturum duxi, si in huius artis ordine, expolitione, cultura, complemento et elucidatione laborarem, quatenus iis, quos caelum ad horum fructuum participationem destinavit, pro virili suffragator adesse possim. Ubi quid quantumque praestiterim, tuum aliorumque (quibus hoc intelligere dabitur) esto iudicium. Haec tibi dicere tuoque malui examini, iudicio atque patrocinio offerre, submittere atque commendare, utpote qui, propriis videns oculis, caecis lippisve aliis iudicanda committere non cogaris, iis inquam qui cum ignorent, vel simulato contemptu fervidius carpant, vel ut aliquanto plus sapere videantur, tantillo labra comprimentes et nasum propemodum intorquentes eadem frigidiuscule commendent. Vale, et Musas, quae non vulgaribus te decorarunt insigniis, amicas excipe.

DE PROGRESSU LOGICAE VENATIONIS.

Haud quidem satis esse arbitramur fugacem per sylvosum dumosumque campum apprehendisse feram, si venatorem lateat quomodo hanc ipsam tractare et ad usum convertere debeat. Quid etenim mihi prodesse potest, si construendae domus partes et organa habuerim apparatus, quae mox in aedificii structuram componere nesciam et ordinare? Circa omne quaesitum, cuius apertam intendimus habere cognitionem, minime sufficit inter utramque extremitatem collocanda adeptos esse media; verum et operae precium est scire, quibus ipsa (pro diversis occasionibus) serierum rationibus ordinibusque adnecti debeant atque collocari.

II.

MEMBRUM.

Illud igitur primo in memoriam revocandum, quod omne problema aut est affirmativum universale, aut universale negativum, aut affirmativum particulare, aut particulare negativum. Primum in primi primae figurae modi forma perquirimus, secundum in primae atque secundae, in primae atque tertiae tertium, quartum in omnibus.

III.

MEMBRUM.

Ut igitur omne quaesitum seu problema duabus verbo substantivo copulatis partibus consistit, quarum prima est de qua aliquid affirmatur vel negatur, altera quae de aliquo affirmatur aut ab aliquo negatur; ita omnem syllogisticam et enthymematicam argumentationem tribus constare terminis est necesse: maiori extremitate A, minori extremitate C et medio B. Ante omnem igitur syllogisticum discursum atque disputationem de hoc ipso quod in controversiam ducitur, maior minorque extremitas praehabentur, et ipsum quod quaerendum remanet est medium, de quo mox etiam considerare debeas quomodo collocandum sit et ordinandum. Nunc igitur primum de hac, deinde de reliqua artificiosa meditatione complenda speculabimur. Primo inquam de formae, secundo de materiae disseremus inventionem.

IV.

MEMBRUM.

Generalem syllogizandi formam in tribus tantummodo figuris investigare licet; iuxta eas etenim propositiones atque problematis cuiuscunque terminos in aliquo medio communicare contingit. Si quippe demonstrandum est A affirmari

de C, vel A negari a C, frustra ad eosdem terminos accipiendos convertentur; qui enim fieri potest, ut idem per idem ipsum demonstretur? Temere quoque assumemus aliquid, quo C manifestetur vel ipsi inesse D vel alio cuicumque praeter haec duo, nempe subiectum praedicatumque quaesiti; numquam enim A de praedicabitur, quia B de D vel alio quocumque. Perperam tandem omni alia (quam possis imaginari) ratione laborabis, qua participans cum uno tantum extremorum capiatur, etiamsi in infinitum fiat abitio; ut si A communicet cum B, B cum D, D cum E et ultra, numquam eo devenies, ut A de C concludas affirmative vel negative praedicari. Nullum igitur umquam necessarium est fore syllogismum, nisi medium tale sumptum fuerit, quale ad utrumque extremorum attributione quadam referatur.

V.

MEMBRUM.

Modus autem communicantiae huius vel sumitur ex habitudine extremorum ad medium, vel ex habitudine medii ad extrema. Siquidem ex prima aut talia sunt, ut horum alterum sit quod de medio, alterum vero de quo medium, et haec est figurae primae; aut ambo sunt de quibus medium, et est secundae; aut ambo sunt quae de medio, et ipsa est tertiae figurae dispositio. Si vero ex habitudine altera, vel (ad primam figuram) medium est de quo primum et quod de secundo, vel (ad secundam) quod de utroque, vel (ad tertiam) de quo utrumque.

VI.

MEMBRUM.

Universalem igitur affirmativam concludere volens, quaere B medium, quod continetur totum ab A, id est de quo A universaliter praedicatur, et continet totum C, id est quod universaliter praedicatur de C, et argumentabere iuxta primum primae figurae modum. Si universalem negativam concludere intendis, quaerito medium B, de quo subiectum universaliter dicitur, et quod negatur universaliter a praedicato, et habebis iuxta primam figuram quod concludas; vel medium B, quod affirmatur universaliter de A et negatur universaliter a C, aut negatur universaliter ab A et affirmatur universaliter de C, et argumentabere iuxta secundum atque primum secundae figurae modum. Si particularem affirmativam concludere animo sedet, poteris in prima figura vel medio B, quod continetur totum ab A et continet totum C (quia ubi concludimus universale, possumus etiam suum particulare concludere); vel medio B, quod continetur totum ab A et continet in parte ipsum C. Poteris etiam in tertia figura vel medio quod continetur ab utraque extremitate totum, vel secundum partem ab una, secundum totum ab altera, quod accidit (ut est ibi manifestum) dupliciter. Si negativam particularem vis inferre, poteris primo modis quibus universalis negativa concluditur, ut est per proxime dicta satis manifestum; secundo in prima figura vel medio quod totum excluditur ab A et quod affirmatur in parte de C, vel medio quod totum continetur ab A subiecto, seu de quo A universaliter dicitur, et nihil continet de C, id est universaliter negatur a praedicato problematis, et ita concluditur indirecte; tertio in secunda figura, si medium B ab A extremo negetur universaliter et de C particulariter affirmetur, vel de A affirmetur universaliter et de C particulariter negetur; quarto in tertia figura, ubi de medio B A ipsum universaliter negetur et universaliter affirmetur, vel de ipso particulariter negetur A et C affirmetur universaliter, vel de ipso negetur universaliter A et C particulariter affirmetur.

Ex iis difficillime omnium problema universale affirmativum astruitur facillimeque evertitur; universale enim tollitur sive nulli insit, sive alicui non insit, hoc autem quod est alicui non inesse probatur in omnibus, nulli autem inesse in duabus manifestatur. Huic difficultate constructionis proximum est universale negativum, quod ex hoc quod vel omni vel alicui insit destruitur. Particularia vero altero tantum refutantur modo, hoc quidem quod omni, illud autem quod nulli. Quia vero in pluribus figuris inveniuntur atque modis, longe facilius quam universalia confirmantur.

Figura complicationis trium figurarum.

VII.

MEMBRUM.

Ab alio rursus principio atque capite velut exordientibus, positis duobus problematis terminis, respiciatur primo ad praedicatum A; secundo ad ea quae dicuntur de A seu continent A, quae ab Aristotele consequentia nuncupantur, et significantur per B; tertio ad haec de quibus dicitur A seu quae continentur ab A, et ab Aristotele vocantur antecedentia, et significantur per C; quarto ad ipsa quae sunt contraria ipsi A seu remota et aliena, de quibus nec A dicitur et quae nec de A dicuntur, quaeque nec A continet et a quibus nec A posset contineri, et ab Aristotele vocantur contraria, suntque significata per D. Simili ordine respiciatur ad E subiectum quaesiti seu problematis, ad ea quae de subiecto dicuntur significata per F, ad ea de quibus subiectum dicitur significata per G, ad opposita alienaque a subiecto significata per H.

Figura proxime dictae dispositionis.

Ibi ad definiendum an omnis voluptas sit bonum, an nulla voluptas sit bonum, an aliqua voluptas sit bonum, an aliqua voluptas non sit bonum, "bonum" est praedicatum problematis, "voluptas" est subiectum.

A ergo significat BONUM.

B utile, prosequendum, appetibile, favens, conservans.

C foelicitatem, sanitatem, integrum, pulchritudinem, virtutem.

D fugiendum, nocens, alienum, destruens, corrumpens.

E significat VOLUPTATEM.

F placitum, naturaliter appetibile, facile, securum, quietum.

G gratam conversationem, divitias, honorem, bonum coniugium, vindictam ex hostibus.

H laborem, dolorem, paupertatem, dedecus, taedium.

Volentibus igitur universaliter concludere A de E respiciendum est ad antecedentia praedicati et ad consequentia subiecti; nam si aliquod horum sit idem cum altero, habebis iuxta primum primae figurae modum quod intendis. Qui cupit particulare affirmativum, respiciat an idem sint quaedam ex antecedentibus utriusque (ita enim concludet in primo, tertio et quarto figurae tertiae), vel respiciat ad contraria praedicati et antecedentia subiecti si concordent; poterit enim concludere in primo atque tertio primae figurae mediante conversione conclusionis. Item in tertia. Qui universalem negativam quaerit, videat an sit concordantia inter consequentia subiecti et repugnantia praedicati (concludetur enim in secundo primae et primo secundae figurae); vel an concordent repugnantia subiecti et consequentia praedicati, ut concludat in secunda figura. Volenti autem particularem negativam concludere respiciendum est ad antecedentia subiecti et repugnantia praedicati; ita enim (praeterquam in quarto secundae modo) poterit in omnibus concludere figuris.

VIII.

MEMBRUM.

In quibus omnibus (pro modis aliis particularibus, qui praetermissi viderentur) conversionum canones mente habeantur. Ubi enim E omne est A, et aliquod E est A et aliquod A est E; ubi E nullum est A, ibi nullum A est E, aliquod E non est A, aliquod A non est E; ubi E quoddam est A, ibi quoddam A est E; ubi E quoddam non est A, ibi A quoddam non est E.

DE LAMPADE VENATORIA LOGICORUM. SCALA.

I.

MEMBRUM.

Prope divinam possessionem adeptio, laboriosam adeptionem inventio, industriam inventionem perquisitio, solertem perquisitionem lux, vividum lucis ignem machinantis intentionis apparatus, ipsam pervigil appulsus voluntatis, hanc finis bonique adipiscibilis apprehensio praecedat oportet.

II.

MEMBRUM.

Possibile capessibileque bonum, quod proposuit in artis huius fronte Peripateticus princeps, est ut inventam adeptamque possideamus, quam quis non perperam intenderit perquisieritque viam, utpote qua de quocunque problemate ex universalibus argumentando proponamus, proponendo argumentemur, doterminando respondeamus et respondendo determinemus.

III.

MEMBRUM.

At quis non adeo vehementer et altius, sed quasi submissius atque sobrius in eum finem iudicat incumbendum, quominus tria haec, non vanam scilicet exercitationem, minus otiosa colloquia, philosophicamque minime omnium praetermittendam contemplationem tandem videamur assequuti; dum primo methodum subministrat, qua de quocunque proposito argumentari, secundo examen suggerit, quo multorum adnumeratis opinionibus non e peregrinis, sed ex domestica singularum doctrinarum specie non bene disserentibus obiicere, tertio trutinam adcommodat, qua ad utramque contradictionis partem dubitare potentes, in singulis tanto facilius quid verum quidve falsum censendum sit decernere et definire possimus? Sicut enim, postquam velut arte depurativa ex quadam aliorum mineralium commixtione segregatum est aurum, ipsum metallorum preciosissimum faber aurarius expurgatum, exquisitum atque probatum accipiens extendit, dilatat et ad certas fuso configurationes utitur, et ornat officinam; ita post problema sub discussionem altercatio nemque positum subinde evenit, ut citra incertitudinis ullius inquinamentum ex positis atque concessis, probatis et evidentibus, apodicticae conclusionis habitu humanae rationis apotheca decoretur. Sic primo dirigimur in viam, secundo ad congressum roboramur, tertio oculos quasi caligantes absterгимus; dum haec primo semitarum notitia pervium atque facilem scopi illius ad quem collineamus reddit attactum, secundo velut in equestri ad circum exercitio ad serios bellicos congressus laudabiliter persequendos disponit, tertio velut e laborioso conflictantium tenebrarum atque lucis agone frugaliter evadentes efficit ut eorum tranquillam possessionem habeamus, quae pro moralibus virtutibus stabiliendis et speculativis illustrandis disciplinis apprime necessaria esse censentur.

IV.

MEMBRUM.

Ignis heterogenea disgregans, utpote veritatis aurum a falsitatis, credulitatis et opinionis lithargyrio, stamno et argento secernens, calida lux illa est, quae in plerisque torpens languidior apparet et aberrans, in aliis autem vel naturae celeri quadam dexteritate clarior est atque promptior, in quibusdam vero artis expolitione ita vegetem et illustrem licet intueri, ut in venatore ad omnium latibulorum aptam perscrutationem et fugacis per ampla venabula problematis inventionem accendat, nec minus ad intuendos evisceratae ferae artus iudicium exacuat. Neque enim sine canonicae huiusce rationis cognitione tanti esse potest scintillae a natura nobis insitae tenuior illa vis.

Hac luce pertinacis eius caecitatis vaga phantasmata discutientes, primum quidem incipiendo perquirimus, secundo citra inanis illius stuporis modum solidiore investigatione proficientes invenimus, tertio ab omnibus vel infantis ignorantiae negativae obscuritate, vel perversae dispositionis caecutire facientibus phaleris repurgati, illum perfectionis habitum assequimur, quo tandem (vires suggerente numine) pro praesentis status atque vitae capacitate ad divinae possessionis partem transferamur.

CAMPUS.

I.

MEMBRUM.

Campus est universale spacium, recessus et atria multa complectens, in quibus venari et invenire tentandum. Huius primae, mediae ultimaequae partes ea suis ordinibus loca referunt, quae ita sunt argumentationum, ut literae scripturae ipsius bases et elementa perhibentur. In hisce plane inducendarum notificandarumque particularium conclusionum sita est potentia. Praeesse quippe praehaberi que debent in anima praeordinatae praemissae quaedam universales, sub quibus uniuscuiusque artis propriae velut in actui propinqua facultate intelligantur quadam contineri. Haec eadem illa sunt, quibus demonstrator ad alteram quae tantum vera concludat, topicus autem indefinite ad utramque contradictionis partem utitur inferendam. Hoc pacto eundem gladium hic quidem tantum ad defendendum tuendumque verum, ille vero ad quidlibet pro occasione et arbitrio prosequendum destinat et adaptat.

II.

MEMBRUM.

Hic eorum valere percipio talparum sententiam, qui artis huius finem atque momentum adeo alte consurgens, tam longe protensum latissimeque patens non apprehendentes, in ipsa fundamenta duntaxat opinionum, non etiam scientiae et intelligentiae iudicant contineri, non obstante quod generis, proprii, definitionis, accidentis aliorumque dicibilium atque conceptibilium potissimae notiones, conditiones reserantur, ordinantur, explicantur, ut ex ipsis argumentorum principia omne liceat ad propositum desumere. Porro facillime huiusce caliginis velum ab oculis avertent, si in eam considerationem animum adverterint, quod non eodem usu veniant pacto, quae eadem diversorum, immo et contrariorum et adversantium possunt esse principia. Si alias atque alias sub hisce maioribus subsumendo minores propositiones ex iisdem hi quidem sciunt, opinantes autem se scire praesumunt et existimant, tentare atque decipere sophistae captiosique contendunt. Id autem ea de causa ex arte provenit, qua in ea non propria, sed universarum methodorum communia principia continentur et ambiuntur. Unde non quidem ex eo quod ars ipsa largitur, sed eo quod ex arte quis pro vasis proprii capacitate propositoque fine decerpit, talis atque tanta varietas emergit. Hic igitur perinde proportionaliter accidit, atque si eadem lux in propria claritate consistens, aliter in diaphanis corporibus, aliter in subobscuris, in crassis ruvidisque materiis aliter ingeritur et explicatur. Licet igitur diversos diversisque mediis attrahantur fines ex proposito non comparentur, illud tamen certe asserere non cunctabor, quod ita nullum est absque inventionem iudicium, sicut et alius artem numerandi sine numerabilibus inanem profitebitur. Sic igitur milli altero pede claudicare videtur citra topicam demonstrativa facultas, ut pauperem se tanto amplius credere debeat ipse demonstrator, quanto illi contingat oportet, ut ob propriae indigentiae sensum tristetur vehementius; quem sane sensum non ad satis magnam refero virtutem si Socraticus quispiam fuerit assequutus, quando illum meliora ex alio maneant adipiscenda theatro. Norit ergo non oculis, sed auribus examinans, et veluti divinando decernens, et non minus huius quam illius usus ignarum literatorum vulgus, quod non usque adeo ob rationem firmioris argumenti, quod semotum et arduum indicet et designet, demonstrator topicum excellit, ut ex alio latere topica praesentanea frugalitate, usu maiori et uberiore possessione praecurrentem valeat apodictica exaequare censura; ubi forte divinum, sed certe mutum Socratis iudicium a venenosa propinatione populum Atheniensem non avertit, quem solertissima (non tam bene criticis, quam male fortunatis philosophis patriis invisum) peregrini barbarique Gorgiae dialectica ad auream sibi statuam erigendam convertisse potuit.

DE TURRI IN CAMPI MEDIO.

I.

MEMBRUM.

In Campi medio turris est, ad quam redditus ex omni parte collecti pertinere videntur omnes. Ipsa subiectum denotat, circa quod et de quo omnis est consideratio, et ad cuius formationem spectat omnis syllogisticus apparatus, qui eo respicit, ut de hoc vel ab hoc ipso in conclusione aliquid affirmatum et producat vel negatum. Per eam in praesentiarum multiplicem subiectorum significari volumus differentiam; entium enim quaedam maxime omnium, alia omnium minime, plurima vero hinc quidem magis, inde vero minus subiecta perhibentur. Prima sunt quae omnibus substant atque subiiciuntur particularia, quaeque solummodo accidentalem recipere dicuntur praedicationem; secunda quae nulli substernuntur praedicato, et de quibus secundum dictionem, non autem univoce quippiam licebit affirmari; tertia vero mediam retinentia sedem haec sunt de quibus alia praedicantur, et quae de aliis. Ex iis prima, scibilis nusquam subeuntia rationem sed sensibilis, fabulae, opinabilis et historiae limitibus coercentur. Secunda in alteram regionis huius extremam declinantia partem, veluti prima, summa, suprema et generalissima quaedam, licet inscientiae quodammodo portionem adcurrant, de iis tamen in illa nulla potest essentialis esse praedicatio, atque ideo scientiae demonstrativaeque conclusionis subiectum esse nequeunt, quantumvis ubi subiectum evaserint intentionum, sub logica mathematicaque ratione quadam de iisdem plurima dici posse constet. Tertio igitur loco enumerata restant, quae frequentissime in quaestionem et contemplativam referuntur speculationem; quocirca quodcumque argumentationis et demonstrativae conclusionis scientiaeque subiectum accipitur, ipsum est species, neque esse potest aliud a specie. Ipsa est de qua an aliquid affirmetur vel negetur, et in qua an aliquid sit vel absit, ex circumstantibus generibus eque iis quae circa genera consistunt inquiritur. Eorum universa membra per eas quae sunt in Campo circa turrim partitiones designentur.

CAMPI TYPUS.

Species Definitio Genus Differentia Proprium Accidens Descriptio

DE QUATUOR AGRIS IN CAMPO CIRCA TURRIM.

I.

MEMBRUM.

Agri igitur, qui circa turrim in Campo iacent, quatuor (quotquot esse possunt de specie praedicabilia) potissimum designant. Ipsi sunt ager ACCIDENTIS, ager GENERIS, ager PROPRII, ager DEFINITIONIS. Qui et sex numero distinctiore traderentur, ni generis ager agrum "differentiae", et ager proprii "descriptionis" agrum includerent.

II.

MEMBRUM.

In omni prorsus quaesito, problemate, enunciatione duo repperiri necesse est, alterum quod de aliquo dicitur, alterum de quo dicitur aliquid. Istud est species, illud autem aliud a quattuor enumeratis vel sex enumerabilibus esse non potest.

III.

MEMBRUM.

Prima igitur sufficientis agrorum distributionis causa sit, quod universa, quae in propositum venire et controversiam duci possunt, ad istum tandem numerum reducuntur. Omnis etenim quaestio de subiecto aut quaerit quod essentialiter de ipso dicatur, et hoc vel primo erit definitio aut pars definitionis, utpote differentia subiectae speciei constitutiva, aut eiusdem genus; vel secundo erit descriptio aut descriptionis pars, utpote proprium accidens vel commune.

IV.

MEMBRUM.

Secunda ratio inde est, quod omnis praedicatio unum quodammodo cum eo de quo affirmatur declarat aut efficit id ipsum quod affirmat; nec minus id quod negat ab eo a quo negatur aliud quodammodo vel alienum esse testatur. Iam si omnes modi unius et (per oppositam rationem) diversi referantur, facillime omnis praedicativa circa subiectam speciem additio apparebit horum quatuor agrorum finibus contineri. Unum igitur iuxta triplex genus (quorum subinde quodlibet in alias plures species subdividitur) accipitur. Est inquam unum vel numero, vel praedicatione, vel analogia. Primo autem numero unum septuplex est: aut 1. nomine tantum, ut hic canis qui est animal, ille canis qui est astrum, aut 2. definitione tantum citra nomen, ut vestis haec, hoc indumentum, aut 3. ut idem nomine et definitione est

Socrates, quem eundem animal rationale mortale Sophronisci filium dixeris vicissim, aut 4. ut ubi duae proprietates tale unum idemque significant, ut risibile et philosophabile istud, aut 5. ut nominis significatio cum accidentis significatione concurrat, unde Socrates dicitur ille sedens, et ille sedens Socrates, aut 6. ut eiusdem nomen et proprium, veluti risibile et homo, Socrates et ille simul doctor Platonis, aut 7. ut definitio atque proprium, seu risibile et rationale animal convertuntur.

Secundo idem praedicationeque unum est quadruplex: aut 1. genere, ut homo et equus sunt animal, seu sub animalis ratione idem, aut 2. specie, ut Socrates et Plato sunt humanitate idem (sunt quippe homo, sub et in hominis essentia ambo unum), aut 3. subiectione unum, ut sub albedine marmor atque lac, aut 4. inhaesione unum, ut idem est dulce atque croceum mel.

Tertio analogia unum quadruplex est: aut 1. sub eodem nomine eademque inaequaliter participata ratione, ut sanum idem et temperatum de animali, de membro, de signo et de nutrimento dicitur, aut 2. sub una eademque potentiae proportionem, ut una est imperatoris ad imperium et regis ad regnum habitudo, aut 3. sub aliqua eodem se habendi modo vel affecti esse similitudine, ut idem est hominis potentia ad ambulandum, avis ad volandum, piscis ad natandum, ignis ad ascendendum, aut 4. sub eiusmodi susceptibilis accidentis ratione, ut idem videtur esse serenitas in aere, tranquillitas in mari, pax in populo.

Tam multis modis cum dicatur, quorum singulis diversum opposita significatione respondet, non difficile erit conicere quemadmodum universa dicibilia complectantur, quae omnia ad quatuor praedictas constat esse reducibilia species. Si unum numero ad definitionem et definitionis membra reducitur, unum quoque genere, proportionem et accidente similiter proprias possunt sine difficultate classes agnoscere.

IV.

MEMBRUM.

Tertio quod numerum quaternarium non excedant, inde potest esse manifestum, quod propositionem quamlibet vel problema perquirentes, quae fidem per syllogismum atque divisionem accipiunt, non certe alia ratione procedimus, quam aliquid de posito subiecto praedicantes. Omne autem quod praedicatur, aut convertibiliter cum illo dicitur aut per excessum. Si primo contingat modo, vel erit definitio vel proprium quod praedicatur; si vero secundo, tunc vel aliquid erit ex iis quae sumuntur in subiecti definitione, et ipsum erit genus, vel quippiam a definitione subiecti alienum, cum hoc tamen quod illo sit communius, et illud erit circumscriptivum accidens.

V.

MEMBRUM.

Quarto ex eo sufficiens facta numeratio iudicatur, quod universum et omne quod est et dicitur, in decem praedicamentorum ordinibus explicatur, et ad eosdem reducitur, vel secundum ipsos significatur, vel illis intelligitur adiectum. Cunctae vero propositiones ab ipsis desumptae categoriis vel quid, vel quale, vel quantum, vel ad aliquid, vel aliud e famosis reliquis enunciant; quorum omnium singulorumque partes, ordines et adtributorum rationes per genera, definitiones, proprietates et accidentia indicantur, accusantur, examinantur, iudicantur.

VENATOR.

I.

MEMBRUM.

Per eundem amplae venationis campum aequae frugaliter non uni, sed certe multiplicis generis discurrere licet venatori. Sive enim pie activus per legem, sive per fidem argumentosius contemplativas, habet circa quod inquirendo pertinet invenire theologus. Sive sublimitate metaphysicum, sive gravitate physicum, sive moralitate ethicum se depromere cupiat, inquisitione scrutatur, ut iudicio contempletur, speculetur, praecipiatque leges indicendo philosophus. Sive uti strepituosus actor ad apte de rebus in consultatione positus dicendum et proponendum, sive uti praetor ad maturius examinandum et iudicandum, non nisi ex adinventis rerum, modorum circumstantiarumque mediis, eorumque discussione civilis, tanto quidem dignius, quanto exagitur operosius. Sive veritatem apodictica deductione a falsitate discreturus demonstrator, sive dialecticus ipse veluti neutralis inter acceptam possibilem utriusque contradictionis partem, per dextram sinistramque semitam discursurus, sive rhetor ad laudem atque vituperium linguam perpoliturus, et ad pro commodo deliberandum atque commendandum affinis isti ecclesiastes enthymemata concinnaturus et exempla, sive importunitate sophista vel tentator ad aliquid etiam inopinabile et incredibile defendendum argutum ratiocinium exacuturus, sive captiosus fallax e garrulo copiae cornu praestigias aptiores producturus in medium, sive generoso poeta entusiasmo varia atque multiplici aptatione atque configuratione ad delectandum vel iuvandum vel utrumque perficiendum omnimoda ratione tersus proditurus et illustris. Omnes uberrimam illam, quae circa turrim designatur, locorum copiam eo perlustrare addecet artificio, quo e millegeminis hisce circumstantibus undique habeant quod commodum iudicent, vestigent, retineant, arripiant, attrahant.

CANIS.

I.

MEMBRUM.

Canum, quibus venatile sedulus comprehendere nititur venator, duplex genus est. Horum enim alii plaudi sunt, velociores scilicet atque leviores, alii vero graviore fortioresque molossi. Primum genus inductivae (quae paradigma), secundum syllogisticae (quae enthymematicam complectitur discursionem) typus est. Primi quidem est veluti levius apprehendere, secundi certe continere tenacius; primo (in levioribus efficaciori) retardare, secundo vero sistere robustiores feras atque graviorem perficere venationem propria est a natura tributum.

VENATILE.

I.

MEMBRUM.

Per eundem venationis campum non unius, sed et plurium generum venatilia discurrunt. Horum autem duo sunt prima capita, propositio nempe dialectica et dialecticum problema. Dialecticam propositionem definiunt probabilem interrogationem, quae aut omnibus aut plerisque aut sapientibus, et horum vel omnium vel plurium vel praecipuorum iudicio confirmatur; per dialecticum vero problema contemplationem circa id quod est in controversia positum intelligunt.

II.

MEMBRUM.

Dialectica propositio aut primo per se probabilis est, ut quae dicit eandem contrariorum esse sententiam, aut secundo probabili similis, ut eundem esse contrariorum sensum, aut tertio datae probabili contradictoria, ut si probabile erat quod amicis oportet benefacere, probabile est quod ipsis non benefacere non liceat vel non benefacere non oporteat, aut quarto per datae probabili contrariam, ut quod amicis non liceat malefacere neque umquam oporteat, et quod inimicis liceat interdum malefacere et aliquando oporteat, aut quinto per probabili proportionalem, ut accidit in adinventis secundum artem opinionibus sive iis quae sunt iuxta scientiam argumentis; si namque cui probabile est de rebus medicis cum medico sentiendum, idem de rebus geometricis censebit esse cum geometra iudicandum.

III.

MEMBRUM.

Dialecticum vero problema iuxta numerum earum (quae incurruntur) controversiae specierum dissecatur, et est multiplex. Aut enim primo propter attestantium dissensionem accidit controversia, aut secundo propter testimonii defectum, aut tertio propter argumentorum contrarietatem, aut quarto quia testimonia argumentis adversantur, aut quinto quia, ubi illi maxime desiderabiles fuerint atque necessariae, syllogismos atque rationes invenire non est facile, aut sexto quia duae ex his concurrunt causae, aut septimo quia plures ad dissentaneas opiniones ex enumeratis conveniunt occasiones.

IV.

MEMBRUM.

Ex diversitate quoque testimoniorum diversum pendens sexcuplex est problematum atque propositionum genus: primum in quo ipsae philosophorum sectae adversantur, secundum in quo vulgus in se ipso est divisum, tertium in quo philosophi contrariantur multitudini, quartum in quo unus e principibus sapientum positionem propriam contra communem sensum sua velut heteroclitia autoritate produxerit, quintum in quo non sine praepollentibus argumentis quispiam ex illustribus exurgat. Ut primo ubi de universi finitate et secundum magnitudinem infinitate quaestio est, secundo ubi de unitate atque simplicitate et de pluralitate et distinctione primae causae disceptatur, tertio ubi virtus cum inopia et ignorantia cum divitiis coniuncta comparantur, quarto ubi Pythagorei de retus ita inquirunt existimandum, ut sensui uniuscuiusque fiunt praesentia, quinto ubi motum astrisque naturam nonnulli penitus intuentes terrae tribuunt.

RETIA.

I.

MEMBRUM.

Quatuor Peripateticorum princeps venatorum enumerat instrumenta. Quorum primum, quod per retia significamus, est quaedam sumendarum propositionum atque componendorum syllogismorum facultas atque potentia. Haec sane ea plane ratione comparatur, si inveniendarum assumendarumque propositionum probabilium scite intelligantur atque firmiter ea teneantur genera, quae e propositionum reliquis generibus distinguuntur, seliguntur. Ipsum hac ratione fiet, si primo vulgi opiniones investigentur, colligantur, ordinentur et in horreo memoriae conserventur; secundo philosophorum omnium aut praecipuorum, vel ex eorum libris vel (si non extent) ex aliorum fideli relatione desumptae, positiones apprehendantur, ruminentur; tertio membrorum cuiusque artis theses vel ad aedificii vel arboris vel statuae cuiusdam dispositionem traducantur, formentur et certam pro rei conditione seriem asciscant iuxta multiplicem sigillorum artem; quarto ea quae probabilibus ipsis contrariantur, adsimilantur, proportionantur, eodem capiantur et in catalogum redigantur ordine (catalogum inquam, qualem nos nobis struxisse possumus, qui in propria iuxta propositionum genera digeratur membra, ubi physicorum, moralium, theologorum caeterumque negotiorum speciales cuiusque subiecti praedicatque termini continentur); quinto ut ita consuescamus nosquemetipsos exerceamus circa universales probabiles rationes, ut eo universaliori quo fieri potest adsumantur modo, moxque pro viribus eousque dividantur, donec ad species ultimas noverimus esse deventum. Ex eo enim quod probabilium propositionum species et ipsae sunt probabiles, utpote quae a superioribus continentur inferiores, tales plures et licebit acquirere propositiones. Ita qui sumpserit eandem oppositorum esse disciplinam, ubi oppositorum in contraria, relativa privativaque dividat, cum copiam tum et negotii confirmationem consequetur.

SPECULA.

I.

MEMBRUM.

De rerum veritate cupientibus informari, primum operae precium est ipsum quod trahitur in considerationem veluti a caeteris abiungendo depurare, ut clarius et evidentius ipsius quae qualisque sit natura liceat contemplari; male enim aegreque aurum in physica impuritate chimicaque commixtione cognoscitur et iudicatur. Secundo ubi rei ratio sive essentia citra omnis homonymiae confusionem fuerit perspecta, secundum eius esse absolutum consideretur, quatenus videlicet unitatis est particeps; ut tertio tandem secundum esse respectivum, quo in dualitate quadam consistere videtur, apprehendi citra errorem possit. Proximum est quod duo rerum principia unitatem et binarium interminatum dixerunt Pythagorei, dum per illam esse absolutum quod habent omnia, per istud vero respectivum significari vellent. Artificiosissime igitur Aristoteles opus venatoris in aequivoci discussionem, similitudinis intuitum et differentiae considerationem distinxit, quo per primum veluti depuratio fiat, per secundum ad ipsum quid in se sit magis cognoscendum velut manu ducamur, per tertium potius eam quam ad caetera referat habitudinem concipiamus; in his enim primo distinctio confert ad veritatem, secundo similitudo ad unitatem, tertio ad dualitatem pluralitatemque differentia.

II.

MEMBRUM.

Iam quod ad esse absolutum spectat commentantes, illud tantum indicasse volumus, quod quidquid concipitur, aut per evidentem se immittit incursionem, ut amarum, dulce, lux, tenebrae, aut per transcursum ab evidentibus, qui sane secundum quatuor modos efficitur: aut primo a praesentante ad id quod praesentatur, ut ab effigie effigiatum, a propriisque accidentibus extrinsecis subiectum; aut secundo a composito ad partem, et universaliter ab eo in quo vel cum quo aliquid est id ipsum quod in et cum alio est, ut a corpore superficique longa longitudo; aut tertio a componentibus ad compositum, ut ex notitia populi, senatus, equitum et reliquorum ad rempublicam; aut quarto per augmentum a minore maius, vel per decrementum a minore minus concipimus; parvo enim negotio ab eodem termino ad conceptum gigantis, qui magnus, et pygmaei, qui parvulus est homo, descendimus. His modis licet per aliud aliquid cognoscatur, non tamen ut ad aliud, sed ut in se ipso cognosci dicitur.

III.

MEMBRUM.

Quod autem ad esso respectivum attinet, dicimus multiplicem indagacionem habere locum in iis, quorum esse consistit in ad aliud respectu. Qui nimirum vel 1. est secundum similitudinem, vel 2. comparacionem, vel 3. contradictionem, vel 4. contrarietatem, vel 5. privacionem et habitum, vel 6. faciens et quod fit, vel 7. agens et patiens, vel 8. dans atque recipiens, vel 9. habens, adde et quod habetur, vel 10. nunc et tunc, vel 11. hic et ibi, vel 12. secundum varium

situm, vel 13. eiusdem divisivae differentiae terminos, vel 14. ordinem, vel 15. analogiam, vel 16. secundum diversam categoriae coordinationem, vel 17. esse categoria distinctum sed illi adpodiatum, vel 18. secundum esse omnino a categoria seiunctum. Primo enim simile cum consimili; secundo id quod magis tale vel maius vel melius cum eo quod minus vel deterius; tertio quod est cum eo quod non est, ut album cum non albo; quarto quod ponitur cum eo quod contraponitur, ut constructivum, album et nigrum; quinto habituatum formatumque cum privato, ut audiens cum surdo, adde cum habitu et forma; sexto faciens cum eo quod fit, ut statuarius cum statua; septimo agens cum eo quod patitur (est enim haec a praecedenti longe alia species; neque enim pati dicimus quod fit; quid enim patitur homo cum fiat?), adde cum eo quo agit et ille patitur; octavo dans cum eo quod accipit, ut illuminans cum eo quod illuminatur, ditans cum eo quod ditatur; nono habens cum eo quod non habet, adde cum eo quod habetur (neque enim habere et carere idem est quod habitus et privatio), ut esse indutum et divitem cum eo quod est esse exutum et pauperem; decimo quod est hodie cum eo quod fuit heri vel erit cras, vel id quod est cum eo quod esse potest vel erat; undecimo quod est in terra, in concreto, in compositione, in natura cum eo quod est in coelo, in abstracto, simplex, in intentione; duodecimo id quod stat cum eo quod cadit vel sedet vel cubat, sive per proprium sive per metaphoricum modum; tertiodecimo ut esse rationale cum esse brutum sub animali; quartodecimo esse primum vel secundum cum esse tertio vel quarto in aliquo ordine; quintodecimo propter quod et quo cum eo quod est hoc vel huiusmodi, ut pulchrum originale primum cum eo quod est post ipsum, et illud quo aliquid est pulchrum cum eo quod per ipsum vel cum ipso imitatione vel participatione quadam, et id quod est sanum, ut animal, cum eo quod ipsius subordinatione sanum est, cibus, medicina, exercitium, balneum; sextodecimo quod est in praedicamento substantiae cum eo quod est in praedicamento accidentis, et id quod in una cum eo quod in alia est categoria; decimoseptimo quod est reale, ut substantia et animal quae sunt entia, cum eo quod est intentionale, ut genus et species quae entia rationis; decimoctavo divina natura (quae non est alicuius speciei genus, neque generis alicuius species, neque numero ab aliquibus quae sub eadem sunt specie distincta) cum aliis omnibus quae praeter ipsam sunt cointelligitur, et secundum habitudinem quandam apprehenditur.

IV.

MEMBRUM.

Ecce quam variis universa atque singula ad alia quae circumcirca sunt condistinguuntur modis, ad quos certe omnes respicere convenit eum, qui per differentias vult invenire plurima, lustratorem. Et revera ex enumeratis speciebus nullam videre possum, quam sine praeiudicio ad aliam reducere possis; unaquaeque enim ipsarum media essentialiter a caeteris universis distincta multiplicat; ideo unam ad aliam reducere tentans, diminuere tentat et castrare. Ita enim horum plura in paucioribus contineri dixerim, ut alius quispiam in capite vel pectore vel busto caetera hominis membra credat contineri.

V.

MEMBRUM.

Sumendarum igitur differentiarum potestas ad inventionis divitias confert plurimum, quam sane facultatem exercitio sumendi differentiam rerum maxime similium captari testatur Aristoteles, quod tribus asserit effici posse modis. Primo cum sumuntur rerum, quae sub uno propinquo genere continentur, differentiae; secundo cum capiuntur eae quae in uno sunt remotiore genere; tertio cum eae quae remotissimis utpote supremis continentur, si res illas contingat esse similes. Primo fiet, ut respiciendo fortitudinem et iustitiam, quorum cum genus proximum sit virtus, fortitudo quidem est circa formidanda, iustitia vero circa conversationes; secundo, ut ubi hinc prudentia secundum potentiam intellectivam, temperantia secundum facultatem appetitivam distantius universale commune respiciunt; tertio, ut ubi respicimus hinc quidem sensum in praedicamento relationis, inde vero scientiam in praedicamento qualitatis. Magna tamen inter haec similitudo percipitur, inquit Aristoteles. Sed forte intelligit pro similitudine proportionem; proportio enim vere est, quia sicut se habet sensus ad sensibile, ita scientia ad scibile seu intellectus ad intelligibile, nusquam tamen sensus similis est scientiae neque intellectui.

VI.

MEMBRUM.

Porro ne quid operis atque temporis perperam insumatur, illud est cautius animadvertendum, quod non omnium neque in omnibus differentiae sunt quaerendae. Cum etenim aliorum (ut haec ab illis discernamus) differentias liceat inquirere, differentiarum tamen differentias quaerere non minus erit absurdum, quam substantiarum substantiam, qualitatis qualitatem, magnitudinis magnitudinem. Nihilo tamen minus in ipsis distinguere, dividere, discernere nihil vetat. Illud item advertatur, quod neque qualitatem pro qualitatis differentia, sicut neque substantiae substantiam neque motus motum dicimus; coloris enim differentiae non sunt nisi qualitates, quae tamen ideo substantiales dicuntur, quia secundum eas substantia dividitur, non tamen in eas sed in species, et hae sunt quae substantiae species indicant. Numeri quoque (Plotinus inquit) differentiae non sunt numeri; non enim quinque a tribus per duo differunt, sed trinario duo a quinque superantur. Sunt quoque nonnulla quae aperte se ipsis differunt, sicut virtus et vitium, quaedam quae aperte per aliud, ut lapis et planta per vitam, quaedam vero ita se habent ut vicissim mutuo sibi sint species et differentiae. Sic enim grave et leve sunt species appulsus, quas constituunt mobile ad medium et mobile a medio; rursumque mobile a medio et mobile ad medium sunt species translabilis, quas constituunt differentiae gravitas et levitas.

HASTA.

MEMBRUM I.

Quoniam sub densis spissisque sylvosae universalitatis vepribus (quae fugacium ferarum antra sunt) multae latent aequivocationes, scrutinium illud nobis aptare consulitur, quod certe in discretiva quadam ratione consistit, quae nunc quidem a rei essentia sub integra definitione vel sub eius genere vel sub eiusdem differentia, nunc vero ab ipsis quae illam circumstant recipientibus vel similibus vel comparatis informatur. Multipliciter igitur per membrorum aequivocationis excussionem atque distinctionem nobis latentia ferarum contingit discooperire et in apertum solem promere cubilia. Plurimae namque sunt rationes, quibus discretionis hasta pertentantes, id ipsum quod pluribus commune dicitur, an sola voce, an eadem quoque significatione diffundatur, examinamus. Primo enim considerantes illarum rerum, de quibus nomen dicitur, contraria, si videamus et illis unum commune nomen non esse, hoc quod ponebatur iudicabitur aequivocum. Secundo eorum, de quibus nomen dicitur, considerata dispositione, num ea sub eodem nomine sit diversa. Tertio et si non ambobus, sed alteri eorum, de quibus nomen dicitur, est contrarium. Quarto si eo quod nomen contrarium significat inveniatur contrarietas immediata, quae in posito est mediata, vel e contra. Quinto si inter unum eiusque contrarium sit unum, inter alterum vero atque contrarium ipsius plura inveniuntur media. Sexto si ipsum vel contradictorie oppositum diversam vel ampliorem habeat significationem. Septimo si oppositum, ut privatio vel habitus, multipliciter significatum sub uno eodemque nomine complectatur. Octavo si ipsius primitivi denominativum vel denominativi primitivum nominet denominetve multipliciter. Nono si genera significatarum specierum sint distincta. Decimo si species significatorum generum sunt diversae. Undecimo si ipsorum aliae atque aliae fuerint differentiae. Duodecimo si haec ipsa, quibus est commune nomen, diversorum supremorum generum extent differentiae. Tertio decimo si ipsa diversorum generum sunt species. Quartodecimo si ipsa sunt diversa genera. Decimoquinto si eorum proxima genera sunt distincta. Decimosexto si contrarii multa sunt genera. Decimoseptimo si significata ipsa secundum praedicationis formam sub illo communi nomine sint distincta, quandoquidem diversam praedicandi rationem diversa essendi ratio demonstrat. Decimo octavo si alterum species quaedam fuerit, alterum vero sub eodem nomine differentia vel proprietas. Decimonono si alteri eorum intensive et extensive nomen illud communicetur, non respectu tamen ad alterum condistinctum, utpote quod intensionem non suscipit et remissionem. Vigesimo si respicientibus unamquamque singulorum definitionis particulam ipsum quod eis est commune videatur unum atque alterum respicere differenter. Vigesimo primo si una quidem sit cum uno nomine communis ratio, quae tamen uni primo, caeteris vero iuxta gradus secundario per illius primi respectum conveniat.

Sic enim primo ab inspectione contrarii perspectam habemus aequivocationem acuitatis, quandoquidem ei quae vocis est contrariatur gravitas, ei vero quae cultri obtusitas. Secundo a nominatorum dispositione, postquam clarum de voce dici viderimus et de aqua, quia videbimus huius turbulentiae visum esse iudicem atque gustum, illius vero auditum, apertam sane habebimus homonymiam. Tertio ab altero eorum contrarietate carente; oblectamento enim quod est per aquae potum contrariatur sitis, nihil autem ipsi quod est per studium. Quarto a mediata vel immediata nominis contrarii significatione, qualis non erat positi; viso enim inter amaritudinem dulcedinemque sermonis non esse medium, inter eas vero quae sunt saporis extremitates esse plura, non unam esse nominis communis significationem percipiemus. Quinto ab unius vel plurium, pauciorum vel plurimorum mediorum interpositione, a mediorum inquam numero, ut ubi inter candidum fuscumque colorem plura, inter candidam vero fuscumque vocem unum tantum (quod est raucum) habetur medium. Sexto a secundum contradictionem oppositi amplitudine, ut ubi videns de habentibus oculos, non videns autem de iis dicitur et de aliis. Septimo a privative oppositis; si enim sentire dicitur de anima dupliciter, cur privatio sentiendi dupliciter non dicitur? Sique sanitas aequivoce de anima dicitur atque corpore, cur et aegritudo aequivoce non dicitur? Octavo a casibus, iustum multipliciter dictum omni procul dubio et iustitiam multipliciter dici contestabitur. Nono a distinctione generum utriusque, de saporibus dicitur laudabile iuxta praedicamentum actionis, de animae vero habitu iuxta praedicamentum qualitatis; quomodo ergo de hoc et illis secundum unam praedicabitur rationem? Decimo ab utriusque specierum diversitate, ut rectitudinis secundum naturam, rectitudinis secundum mores, secundum longitudinem, secundum praedicationem, non unius generis species esse cognoscuntur. Undecimo a differentiarum diversitate, quae ipsas species (de quibus nomen dicitur) constituunt, vel quae ipsa genera (de quibus nomen dicitur) dividunt; ut ubi aliae recti moris, aliae recti membri sunt differentiae. Hinc enim rectus oculus dicitur, quia bene videt, recta tibia, quia bene ambulat et non claudicat, tum etiam quia bene est formata, tum quoque quod male, si propria non habet quam nata est habere curvaturam; inde vero recti mores vel secundum iustitiam vel secundum temperantiam vel secundum aliud vel secundum omne genus. Duodecimo ab eo quod ipsa sunt diversorum generum differentiae, acuta vox in genere qualitatis distinguitur a gravi, acutus vero culter ab obtuso in substantia. Decimotertio ab eo quod ipsa sunt diversorum generum species, cancer animal, cancer stella et cancer morbus nomen habere commune videntur, non rationem. Decimoquarto ab eo quod ipsa sunt diversa genera, bonum ratiocinii, bonum moris, bonum naturae seu rei, bonum (quod est ipsa bonitas, et neque genus est neque species neque horum pars) absolutum, una communi definitione carent. Decimoquinto a sub proximo genere citra subalternationem eorum plurium (quae dicuntur secundum unum nomen) diversitate, ubi canis latrans, canis natans sub eodem proximo genere specificè distincta mutuo non subalternantur. Decimosexto ab eo quod contrarii multa sunt genera. Informe enim, quod formae contrariatur, est et quod forma caret, et quod malam habet formam, et quod est ipsa forma. Decimoseptimo ab eorum secundum praedicationis formam distinctione sub eodem universali, pulchrum dicitur in quid, si capiatur ut qualitatis species, in quale autem, si ut eius differentia, ut et rationale adiective significans in quale dicitur, substantive autem in quid. Decimo octavo ab eo quod diversa sub diversis generibus sunt praedicabilia, ut candidum, quod hic quidem coloris est species, ibi vocis differentia, alibi nivis lactisque proprietas. Decimonono ab huius vel utriusque (quae secundum idem dicuntur nomen) dictione secundum magis et minus, non tamen ad alterum vel alterutrum comparative; cum quippe acutum dicitur vox atque cultellus, non tamen hic illa nec illa hoc dicitur acutior. Vigesimo ab eorum definitionis considerata natura, ut cum eclipsis de luna dicitur atque de sole, inspecto quod lunae eclipsis est in pyramidem terrae cadere, solis autem est inter nos et illum lunae interpositio, erit deliquium sive eclipsis nomine quidem, non autem ratione commune. Vigesimo primo ab eorum secundum prius et posterius analoga participatione, ubi sanum eiusdem rationis secundum ordinem quandam participatione dicitur primo

de animali, secundo de membro, tertio de medicina, quarto de cibo, quinto de signo, sexto de bono medico; sanum quoque aequivoce dicitur de doctrina et omnibus his. Unde idem nomen secundum diversos respectus aequivocum esse potest et analogum. Nec minus interdum idem potest esse univocum et aequivocum, ut homo hinc ad sua particularia univocum est praedicabile, ibi vero, significans modo vivum, modo mortuum, modo lapideum, aequivocum nomen est.

II.

MEMBRUM.

Hanc autem hastam discretivam exagitantibus illud est ubique cavendum, ne secundum rationem propriam aequivocatis conveniens, sub communi tribuentes ratione, illud temere putemus aequivocum, quod est revera univocum. Cavendum quoque non minus, ne ex alia ratione communi nominis significatum supra et extra suos limites metientes, ibi aequivocationem statuamus esse, unde credere deberemus abesse longius.

III.

MEMBRUM.

Non modicum sane ad construendum et destruendum, ad probandum et improbandum, de vero et apparente genere, de veris apparentibusque speciebus, praesens perscrutationis series potest adferre emolumenti. Sophista quidem laborat, quo tentet, urgeat et confundat, ubi in vero genere suadere studeat homonymiam, vicissimque pro generibus homonyma venditare, dialecticus autem ut distinguat, examinet atque probet; dialecticus enim ei proportionatur qui eodem pharmaco medicare potest et venenare, demonstrator ei qui hoc medicus est tantum, sophista vero ei qui non nisi veneficus esse novit.

IV.

MEMBRUM.

Similitudinis ergo atque differentiae ad plura sese exporrigit utilitas. Primum quidem ad inductionem faciendam, quae ex horum comprehensione excitatur, informatur, firmitatem suscipit et ditescit. Secundo ad conditionales syllogismos, quos ex hypothesi appellant; ubi enim transmutatione transpositioneve aliquid est comprobare et determinare tentandum, ibidem plurimum similitudinis atque differentiae valet inspectio. Tertio ad aptiorem definitionum assignationem; hinc etenim propinquum genus, quod in definitione ponitur, affabre manifestatur. Quarto ad omnis confusionis involucria devitanda; quandoquidem nisi aliquo pacto similitudinum atque differentiarum rationem habeamus, quomodo 1. quod secundum nomen vel aliquod accidens est universale vel commune, ab alio quod est per se, essentialiterque de propriis membris dicibile, distinguemus? Quomodo 2. discernemus a remotiore proximum genus? Quomodo 3. univocationem, analogiam, homonymiam detegemus? Quomodo 4. quae eadem diversaque apparent, an in rei veritate sint diversa vel eadem cognoscemus? Quomodo 5. interrogantes cum respondentibus num secundum idem propositum vel de diverso tamquam eodem digladiemur, apparere poterit, dum interim sub nominis aequivocantis umbra aliud alter defendat, aliud oppugnet alter? Quomodo 6. virtutes atque passiones, quae in eius diversitatis vel similitudinis fundamento consistunt, aspicere licebit? Quomodo 7. a technis, quibus sophistae sunt ad decipiendum efficaciores, praecavebimus?

ATRII GENERALIS INSPECTIO.

I.

MEMBRUM.

Priusquam considerationis oculos ad agrorum singulos convertamus, generalis inspectio quaedam praecedat oportet, quam circa quadratae turris marginem possis circumscriptam intelligere; est quippe ambiens atrium, a quo per multiplicem portam ad agrorum liceat omnes atque singulos divertere. Iam ipsum tribus distinctum septis intueare, e quibus quidem "accidenti" A ad quatuor, "generi" B ad tres, "proprio" C ad duos agrorum circumpositorum portae patent.

Ager generis Ager proprii Ager accidentis

II.

MEMBRUM.

Primum ergo septum per A designatum quattuor constans lateribus ad accidens refertur, a quo per portas quatuor ad agrorum singulos exitus patet et accessio. Ibi primum locus exigit an specierum nulli conveniat quod dicitur accidens, genus, proprium, definitio, differentia, descriptio. Secundus an nulli, an omni, an quibusdam eorum, quae in eadem specie vel genere consistunt. Ubi pro veritate illud est animadvertendum, quod non quaecumque generi insunt, insunt et speciei, quemadmodum quae a toto negantur genere, ab omni itidem specie seiuncta intelliguntur. Nec minus generi quadrare nequeunt, quae specierum nulli inesse convincuntur. Praeter haec enim, quae iuxta logicam intentionem [quae] generi specieique sunt propria, quatenus videlicet genera sunt et species, physice de quibus genus praedicatur, speciem aliquam praedicari est necesse; quod de specierum quadam vel quibusdam affirmatur, de genere particulariter tuto confirmabimus, veluti quod de specierum aliqua vel aliquibus negatur, de genere particulariter negatum intelligitur, quandoquidem secundum speciem aliquam est vel afficitur quodcumque afficitur, quia quod movetur secundum aliquam motus speciem movetur, sicut quod certa vel certis est afficiturve speciebus idem absolute esse vel affici affirmantes non mentiemur. Tertius an definitioni subiecti repugnat id quod dicitur, num videlicet specie, quae problematis est subiectum, extet alienum. Quartus an definitioni accidentis vel generis vel proprii vel differentiae vel ipsi definitioni seu descriptioni repugnet cum tali subiecto vel specie connexio. Quintus an contrarium sive generaliter oppositum ostendi possit vel huic subiecto adesse, vel hisce subiecti praedicatis. Sextus an contrario secundum hoc ipsum, quod contrarium est, insit contrarium, vel hoc ipsum vel neutrum contingit asserere. Septimus an hoc posito quod dicitur, contraria simul esse sequatur, ut in ponentibus ideas idem moveri et quiescere. Octavus an vel contraria se concomitari. Nonus an generale subiectum, quod unum idemque debet esse oppositorum, non sit eiusmodi. Decimus an e duobus, quorum alterum dici vel esse vel inesse oportet, unum non appareat. Undecimus an inde contrarie vel contradictorie vel privative vel correlative oppositum absurde consequitur. Duodecimus an magis ac potius tale sit minus hoc; si quippe magis delectabile minus bonum, delectabile non erit bonum, quod est generale iis quae secundum rem ac modum intensionem suscipiunt et remissionem; quem sane in omnibus inspicere licet vel secundum esse vel secundum dici vel secundum imaginari, credi, fingi. Decimustertius an cum hoc dicatur sitve illud seu tale, magis hoc non dicatur sitve magis tale vel illud; ubi enim voluptas bonum est, magis voluptas magis bonum esse debet. Sed quod hoc non similiter se habeat in omnibus inde patet, quod non quia libros evolvere parit doctrinam, ideo plures et magis evolvere maior magisque vel maioris erit doctrinae causa. Decimusquartus an cui magis videtur adesse vel inesse, vel quod magis videtur esse, adesse vel inesse, non sit, non adsit, non insit. Decimusquintus an cui minus et quod minus videtur insit vel sit; hinc etenim quod magis videtur erit inerte simpliciter; ubique enim modus rei rem supponit. Decimussextus an duobus de uno dictis vel uno dupliciter dicto, ente vel considerato, quod magis est, consideratur et dicitur non quadrat; neque enim quod minus quadrare poterit. Decimusseptimus an ex duobus uni applicabilibus, seu de uno opinabilibus seu verificabilibus, quod magis verificari applicarique videtur non est verum neque applicatum. Decimusoctavus an ubi unum praedicatum similiter vel aequae se habet ad duo subiecta, vel unum subiectum ad duo praedicata similiter est affectum, in altero eorum similis non appareat verificatio. Decimusnonus an ubi duobus duo aequae atque similiter insunt, vel a duobus duo similiter afficiuntur, ab uno liceat ad reliquum argumentari. Vigemusimus an hoc vel tale illi appositum faciat hoc vel tale, cum prius ipsum non esset neque eiusmodi, seu hoc vel huiusmodi fiat per appositum, cum prius non esset. Sed hic cavendum, ne quando dulcificam dulcedinem vel dulcem vel magis dulcem ex eo quod dulcorat existimes, vel in eiusmodi alium pertraharis errorem. Neque minus cavendum, ne ex eo quod inesse vel esse vel existimari quippiam magis minusque dicitur, et ideo inest, dicitur et existimatur, vice versa ab absoluto procedas ad comparativum. Vigemusimusprimus an quod alicubi, aliquando, secundum quid, conditionaliter atque quodammodo valet, simpliciter valere credatur, asseratur, vel e contra. Vigemusimusecundus an in similibus similiter, quandoquidem si visum habere videre est, habere auditum erit audire. Ubi compositionem incurrendo pro veritate cavendum; neque enim ex eo quod sciens cogitat, quod multum plusve sciens multum plusve cogitet inferre licet. Itidem debemus in proportionalibus inspicere, sicut nempe se habet delectabile ad voluptatem, ita et utile ad bonum. Vigemusimustertius an ita se habeat et in coniugatis, qualia sunt iustitia, iustum, iuste, iustificativum, iustificabile, iustificare, iustificari, iustificasse, iustificatum esse, et contraria iniustitia, iniustum et reliqua. Vigemusimusquartus an concomitantia cum ipsis ita compositis convenient; componitur enim aeternitati invariabilitas et centum alia. Vigemusimusquintus an oporteat esse impossibilitas propter ea quae non consistunt antecedentia, ut si non adsit effluxus aeternus ab aeterna causa vel principio, vel propria passio et ratio in aeterno subiecto. Vigemusimusextus an quae subsequi deberent consequentia uspiam non appareant. Huc spectat quod si positum in posito, propositum in proposito; frequentat prostibulum, aut ergo leno aut moechus aut medicus. Vigemusimuseptimus an melius est aliter esse vel dici. Vigemusimooctavus an aliter esse non repugnet. Vigemusimusnonus an adsit vel absit subiecti ad praedicatum, vel praedicati ad subiectum inclinatio. Trigesimus an naturalis huius vel illius appetitus impellat vel repellat. Trigesimusprimus an ad evidentius nomen vel orationem translatione facta, quippiam ad vel contra propositum delitescat. Huc spectat videre et an nugator idem sibi faciat adesse, ubi unum ambo significaverint. Trigesimusecundus an ad connotata respicienti non nihil occurrere possit; qui etenim dicit hominem, et animal et rationale et risibile et navigativum et philosophativum et alia mille dicit. Interdum item ex connotato invenire et iudicare facilius est, quam ex proposito. Trigesimustertius an oppositi ullum sit argumentum, sensus vel experientia. Trigesimusquartus an aliud vel aliter vel oppositum asserenti nulla consequatur absurditas. Trigesimusquintus an cum plurifariam esse intelligi et imaginari possit, eorum nullo modo valeat. Trigesimusextus an rationes, quibus quod dicitur apparet et demonstratur, diluere sit possibile.

III.

MEMBRUM.

Iamque accidentis margini adiacente atrii parte praetermissa, loca ad tres reliquas spectantia partes occurrunt; id enim septum B tribus constans lateribus insinuat. Quorum primum exigit ut consideretur, an respectu eorum, quae specie differunt aut genere, hoc quod dicitur genus vel proprium vel definitio itidem habeatur. Secundus an unius eorum, quae ad idem genus, proprium et definitionem eandem referuntur, non sit genus vel proprium vel definitio; male enim nigrum Aethiopsis genus vel proprium vel ipsius definitionis partem dixerim, cum de Scythis, qui sunt eiusdem speciei, dici nequeat. Tertius an differentiam ut genus, genusque ut differentiam, vel proprium ut genus, vel

ut proprium ipsum genus, vel definitionem loco proprii, vel proprium loco definitionis accepit; stultum est enim accidens commune aliorum loco accepisse, puta pro genere, differentia etc. Quartus an ostendi possit non genus, non proprium, non definitionem, sed illi simile esse quod ponitur. Sic contiguitatem pro continuitatis et continuitatem pro contiguitatis determinatione usurpare consueverunt, quandoquidem haec mutui esse modum quemdam referant; est quippe contiguitas quaedam vel quodammodo continuitas, et haec illa similiter. At vero in quibusdam haec non retro commeare possunt; est etenim temperamentum mixtura quaedam, non tamen temperamentum quoddam est mixtura. Quintus an quod pro aliquo horum ponitur sit aequivocum; cancer enim ut de sidere, animali et morbo dicitur, neque genus, neque proprium, neque definibile unum refert. Sextus an metaphoricum positum est genus, proprium, definitio; uti tamen iis interdum licet, attamen non sicut Plato, qui hominem definivit inversam plantam; quod enim poetis est proprium, a philosophis, quorum est abscondita revelare, non est usurpandum. Licuit igitur Homero mortem definire finem ad quem nati sumus, non autem alio qui secundum rei naturam definire contendit. Septimus an in omnibus ita se habeat in actione, actu atque effectu, quemadmodum in virtute, potentia atque facultate, procul dubio itidem in agere et pati, corrumpi et dissolvi; sicut enim vicissim est potens videre, ita videns, qui videt, aedificare est agere, aedificatio est actio. Octavus an subiecti a natura sumatur a casu genus, proprium et definitio, vel subiectum istis natura determinantibus a casu intelligatur affectum. Nonus an praedicata, vel subiectum, vel hoc et illa sint corruptibilia. Decimus an haec non simplicia sint seu simpliciter capiantur, sed iuxta compositionis modum. Undecimus an de subiecto quod est in una categoria capiatur genus vel proprium vel definitio ex alia categoria, ut ab eo effectum est, qui animam numerum quendam esse dixit. Duodecimus an interempto praedicato horum aliquo, speciem remanere non inconueniat. Decimustertius an species posita aliquid contrarium proprio generi et definitioni suscipiat. Decimusquartus an quippiam subiecta species communicat, quod impossibile est omnino iis, quae sub hoc proprio, genere et definitione militant; ut enim animam numeri speciem dixisse possumus, vel numeri definitiones et proprietates admittere, si vitam, quam anima communicat, numerorum nullus communicare valet? Decimusquintus an in negatione suo se habeat modo; si enim delectabile quod bonum, quod non bonum non delectabile. Sed cave in quibusdam propriis, quia si philosophatum quod homo, non ideo quod non philosophatum non homo, stante quod non homo non est philosophum. Decimussextus an in contrario contrarium, seu an contraria contrario; Thrasymacho enim apud Platonem iniustitiam bonum consilium affirmanti et iustitiam malum consilium contingit asserere. Decimusseptimus an cum species sit ad aliquid, quod per genus et definitionem significatur non est ad aliquid, vel e contra. Sed cave ne pro veritate fallaris; virtus enim, quae est bonitatis species, ad aliquid refertur, bonum autem et honestum, quae genera sunt, ad aliud minime referuntur. Nec minus cum scientia (quae genus est) ad aliud referatur, grammatica tamen et rhetorica (quae sunt eius species) non sunt relativa; sed placet ad Aristotelis imitationem hunc locum (pro Sophistis) cum caeteris adnumerasse. Decimusoctavus an non ad idem sit species secundum se et secundum assignatum genus, proprium vel definitionem. Sic enim dicit Aristoteles: ubi duplum (quod est multipli species) dimidii duplum dicitur, multiplum dimidii multiplum dicitur; cuius causam esse dicimus, quod species non secundum rationem eius generis et proprietatis et definitionis, quae est secundum illud genus, sed secundum rationem propriam refertur. Idem et e converso valet, ubi scientia refertur ad scibile, non quidem iuxta rationem, qua species habitus est vel genus grammaticae, sed secundum propriam rationem, qua alicuius scientia est. Decimusnonus an analogice denominatum et derivative pariter se habeat, ut analogice primitive denominans; ut enim multiplici multipli proprium et definitio duplo communicatur, ita et dimidio submultiplum. Vigessimus an genus vel proprium vel definitio in eodem subiecto cum specie reperitur; nullum enim horum est, quod nisi cum, in vel de specie verificetur, siquidem non rite assignavit, qui tristitiam genus irae, et tristitiae rationem et proprium irae proprium atque rationem dixit, et timorem verecundiae genus, quandoquidem verecundia est in parte rationali, ira et timor in irascibili, tristitia in concupiscibili. Vigessimusprimus an non simpliciter, sed conditionaliter et secundum quid aliquod horum affertur de subiecto; animal enim est sensibile secundum quid, id est secundum corpus, non autem secundum totum, quandoquidem anima non est visibilis vel alia ratione sensibilis. Hic etiam cavendum communiter cum accidentibus, ne quod secundum quid inest, simpliciter inesse vel esse dicatur, aut e contra. Vigessimusecundus an quod est secundum potentiam genus, definitio vel proprium, eius quae est secundum actum speciei enunciavit; haud enim eum qui potest falsa dogmatizare, sophistam, aut eum qui furtim rapere valet, furem dixerim, sed eum qui dogmatizat et qui furatur. Similiter e contra non bene illa omnia secundum actum de hoc secundum potentiam accepto capientur. Vigestimustertius an habitus vel habitum significans definitio posita sit ipsius actus genus; unde ab eo erratum, qui dixit regimen convalescentium esse medicinam, cum regimen non sit medicinae species, sed ipsa medicina. Vigessimusquartus an actum vel affectum positum est ipsius habitus genus, vel ab actu effectuve habitus ipsius definitio desumpta est (ut ab eo qui dixit febrem actionis esse nocumentum, cum tamen actionis est effectus quidam febris); an et potentia ipsius habitus accepta est genus, vel secundum illam est definitus, ut si quis mansuetudinem velit esse irae continentiam, et fortitudinem dicat continentiam timoris et abstinentiam a fuga. Nam aliud est fortem mansuetumque esse, aliud vero continentem; mansuetus enim est qui ira non capitur, continens qui iram a qua capitur comprimit, fortis qui iram vincit. Vigessimusquintus an quod sequitur positum est genus, vel secundum ipsum capta est definitio eius quod antecedit, vel e contra; ut qui dicit irae genus tristitiam, vel tristitiae genus iram, ubi ex ira tristitia sequitur, vel ubi interdum iram tristitia pariet. Porro haec ultima loca iuxta oppositam rationem proprio discutiendo deserviunt, quandoquidem non ridens sed risibile, non philosophus sed philosophabile est hominis proprium. Neque item hoc simul natura vel prius est quam species, sed ubique specificam consequuntur propria differentiam, et definitur accidens quod immediate speciem constitutam consequitur.

IV.

MEMBRUM.

Septimum tertium C, duorum laterum complexum admittens, cui per geminas portas ad geminos agrorum ordines patescit aditus, est proprii, ubi loca ipsi definitionique communia in ordinem digesta referuntur. Quorum primus exigit, ut an per se, an per accidens, an semper, an aliquando, an absolute, an respective seu comparative, an omni, an alicui, an etiam soli, an solum duntaxat adveniat subiectae naturae, consideremus. Secundus an quod inerat, inest et inerit, non inesse potuerit, possit aut poterit. Tertius an definitio vel proprium allatum speciem subiectam non

exaequent, utpote quam terminos eiusmodi excedere videamus, vel e contra proprium atque definitio plus quam propositam speciem complectantur; quandoquidem horum utrumque cum subiecto debeant esse convertibilia. Quartus an inter id quod est natura et id quod est semper minus distinguens male accepit definitionem vel proprium, ubi videlicet inter id quod secundum esse convenit et illud quod est secundum essentiam nihil propemodum interesse credatur. Quintus an quod vere totius est proprium aut definitio, de parte dicatur, et quod vere parti, proprium toti tribuatur. Sextus an proprium quasi definitionem tradidit, vel e converso definitionem quasi proprium. Septimus an quod est definitio vel proprium subiecti cum accidente, tanquam subiecti proprium vel definitio enunciatur, vel e contra. Octavus an aliquid possis idem cum data specie ostendere, cui tale proprium vel definitio non quadret. Nonus an subiectum sit unum ex iis quae in eadem divisione ponuntur, quorum nulli possit haec definitio vel proprium convenire. Decimus an tradat quid res sit; oportet enim (dicit Aristoteles) ut in definitionibus ita et in propriis primum afferri genus, deinde reliqua adiungi quae separent. Undecimus an sint notiora quae adducuntur; etenim proprium, descriptio atque definitio innotescendi subiecti causa quaeruntur, a quo quidem scopo aberrare contingit, si ratio desumptorum terminorum adhuc explanatione indigeat, vel 1. quia aequae vel magis difficile sit de illis definire propter rei naturam, vel 2. propter latentem aequivocationem sive subiecti sive eorum quae de subiecto dicuntur, vel 3. propter metaphoram seu translaticivam significationem, vel 4. ob minus consuetam verbi significationem, vel 5. quia contrarium per contrarium declarare contendat, vel omnino oppositum per oppositum, quorum eandem prorsus contingit esse disciplinam, vel 6. quia cuius sit proprium vel definitio non est manifestum, nisi eo more quo mali pictores, quod aegre per imaginem repraesentant, titulo coguntur indicare, vel 7. quia quod est determinatum per id quod est indeterminatum vel minus determinatum aperire nititur, vel 8. quia quod aequaliter determinatione indiget, utpote quod in eadem divisione collocatur, vel 9. quia neque per id quod ordine naturae, neque per id quod ordine nostrae cognitionis probetur, antecedit, vel 10. quia quamvis notius sit atque magis in promptu proprium vel definitio, non tamen quod definito eique, quod talis proprietatis est subiectum, quadrent, est identidem manifestum, vel 11. quia eo utitur quis eodem cuius est proprium vel definitio, ubi videlicet idem capiatur ut notum et ignotum, ut innotescens et innotescendum, ut si quispiam dixerit substantiam, cuius species est homo, tanquam animalis proprium vel definitionem, vel 12. quia quo utitur neque natura neque cognitione praecedat, cuius quoque sensus alterius declarandi sensu concomitatur, et cuius ignorantiae positio alterius ignorantiae positionem consequitur; ut qui doctrinam circumscibit, dicens eam esse cui ignorantia maximopere opponitur. Duodecimus an superfluitatem allata definitio vel proprium admittant, quod erit aut 1. quia differentiam adnectat generi talem, qualis vim non habet ut ab aliquo discernat, vel 2. quia quamvis sit proprium atque contrahens subiectum in proprios fines illud quod adiicitur, eo tamen detracto nihilominus essentia vel proprietatis declarata restat, vel 3. quia aliqua descriptionis definitionisve pars non de universis, quae sub definito continentur, verificatur, aut 4. quia universali particulare illius subnectitur, aut 5. quia idem sub alio nomine per idem synonyme notatur, aut 6. quia nugatorie eiusdem fiat dictionis repetitio. Tertiodecimo an manca sit vel diminuta definitionis proprietatisve allatio, quod erit vel 1. quia ex positis terminis ab alienis quoque ad suos non est adacta fines subiecta species, quia videlicet non de sola dicitur, quod est expressum; hinc enim differentia intelligitur praetermissa, vel 2. quia cum vel per se vel ratione generis ad aliquid referatur, correlativum tamen illius non indicatur, vel 3. quod cum sit ad finem, non per finem aperitur, sed vel subtrahitur, vel illius loco quod est ipsius vel ad ipsum via substituitur.

AGER ACCIDENTIS.

I.

MEMBRUM.

Iam ex atrio per portam septi in agrum accidentis prodeunti occurrit ad dextram primo earum rationum numerus, quibus aliquid accidens esse iudicatur. Primo videlicet quia neque genus neque species, neque proprium neque differentia, et de aliquo tamen praedicatur. Secundo quia a substantia separabile, et tamen sine substantia nequit esse; per illam etenim retinentem consistit, cui nulla subsistendi ratio potest convenire. Tertio quia in substantia cum sit ipsa, tamen est tempore posterius. Quarto quia aliud a sua ipsius natura subiectum habet. Quinto quia cum esse novum habeat, non tamen ideo generari creari dicitur, sed congenerari; congenitumque haud quidem esse vel existere, sed inesse dicitur et consistere. Sexto quia est in substantia non ut pars in toto. Septimo quia cum sit ut alicubi, non tamen est ut in loco locatum. Octavo quia est in alio a substantia praedicamento, tanquam species subordinatumve genus. Nono quia ad nullam substantiae speciem pertinet. Decimo quia suscipit magis atque minus. Undecimo quia illi est aliquid contrarium. Duodecimo quia genus, quod de ipso quidditative dicitur, est accidens. Decimotertio quia de quibus ipsum quidditative dicitur, accidentia sunt. Decimoquarto quia de ipso substantia denominative dicitur tantum. Decimoquinto quia ipsum de substantia denominative praedicatur. Decimosexto quia predicatur in quale, et dicitur non ut essentia neque ut essentiale. Decimo octavo quia est quo aliquid accidentaliter afficitur. Decimonono quia sequitur subiectum ut in quo, non ut ex quo. Vigesimo quia eius partes non sunt substantia. Vigesimo primo quia alicuius respectu est accidens; tale enim non potest esse substantia; quod namque vere est, nulli accidit. Vigesimo secundo quia non mutatur de subiecto in subiectum, neque de loco in locum, cumque non est amplius ubi erat, iam evanuit, quoniam idem numero non potest esse sine eo in quo est; neque etenim sui est iuris. Vigesimo tertio quia non accedit ad subiectum neque a subiecto migrat, sed ex ipso resultat et in ipso deperire necesse est. Vigesimo quarto quia sensu tantum imaginationeque attingitur, et supra sensum et imaginationem non existit. Vigesimo quinto quia non materia, non forma, non compositum, non de hoc praedicabile, neque separata substantia. Vigesimo sexto quia non est ipsum subiectum alicuius, sed potius alicui subiecto mancipatum. Vigesimo septimo quia alicuius dispositio, vel habitus vel figura, vel a complexione resultans.

II.

MEMBRUM.

Ad agri vero sinistram descriptas intueri licet rationes, quibus accidentale quippiam habeatur. Tale autem convincitur, primo si condistinctum non est essenziale. Secundo si essentiali secundum quod essenziale est opponitur. Tertio si ei quod est per se contrariatur. Quarto si naturali opponitur. Quinto si violentum. Sexto si ab extrinseco. Septimo si non ab ordinato. Octavo si non per se primo aut secundo modo. Nonno si separabile est ab eo, quod ipsum suscipit, sine eius rationis destructione. Decimo si non habet terminatam determinatamve causam. Undecimo si non enti propinquum, quia non semper, non frequenter, sed raro. Duodecimo si non fatali ordineque certo, sed casu vel fortuna. Decimotertio si quod ab eo per se et secundum ipsum causatum dicitur accidentale est. Decimoquarto si a quo ipsum causatum dicitur non est per se causa. Decimoquinto si non forma, non essentia, sed mobilis dispositio est. Decimosexto si nihil est cui necessarium ad formalem constitutionem habeatur. Decimoseptimo si ubique contingens. Decimo-octavo si ad utrumlibet possibile. Decimonono si absque hoc omnia secundum essentiam et esse integra sunt et vera. Vigesimo si cum habeat esse vel essentiam, non est essenziale; quid enim essenziale poterit esse essentiae? Vigesimo-primo si secundum ipsum non definitur, sed describitur aliquid; nullius enim essentialem subingreditur definitionem. Vigesimo-secundo si non dicitur de genere secundum quod genus est, neque de specie secundum quod est species. Vigesimo-tertio si quod esse dicitur non est vere, sed apparenter. Vigesimo-quarto si nihil est, cui semper atque soli, vel solum convenit; quod enim semper calet, per se calet. Vigesimo-quinto si aliquando cum sit, non est certum tempus, et si cum alicubi sit, non est certus locus aut subiectum in quo tunc natum sit esse. Vigesimo-sexto si quadam, non certa occasione. Vigesimo-septimo si quodam respectu, non simpliciter. Vigesimo-octavo si oppositum non est impossibile. Vigesimo-nono si utrumque oppositum sumitur cum alterutro sibi opposito contrarioque subiecto vel praedicato. Trigesimo si capiantur de uno subiecto ambo contraria. Trigesimo-primo si de duobus contrariis subiectis praedicatur. Trigesimo-secundo si coniugata sunt accidentalia; sed cave hic. Trigesimo-tertio si similia similiter se habeant et proportionalia proportionaliter. Trigesimo-quarto si non est unius rei unum, considerato quod unius rei una est substantia, essentia, essentialique unum. Trigesimo-quinto si anteceditur ab aliquo cui tribuatur, si videlicet consequitur esse alterius tamquam subiecti. Trigesimo-sexto si advenit rei iam existenti in actu. Trigesimo-septimo si accedens non constituit speciem. Trigesimo-octavo si recedens illam non tollit neque variat. Trigesimonono si non est ens simpliciter, sed per comparisonem. Quadragesimo si accidens non facit hoc, sed huiusmodi magis vel minus; magis enim atque minus non variant speciem. Quadragesimo-primo si alio est accidens, tale huic non poterit essenziale esse. Quadragesimo-secundo si ablato ipso substantia neque tollitur neque diminuitur, et per eius accessum non ponitur nova, neque antiqua substantia adaugetur. Quadragesimo-tertio si ad nullum modorum, quibus substantia dicitur, referatur. Quadragesimo-quarto si eius definitio vel ipsum non unam significat intentionem.

AGER GENERIS.

I.

MEMBRUM.

Mox ex atrio per proprii septi portam ad agrum generis egredienti ad dexteram quidem eae rationes occurrunt, quibus an vere iuxta logicum sensum sit genus, quod ponitur, examinare possis. Harum prima requirit ut consideretur, an non in quid, sed in quale dicatur; quis enim album genus nivis dixerit, quia de ipsa, calce, lana et lacte praedicatur, per quam de omnibus qualia sint, non quid sint, possumus enunciare? Gressibile item cum sit animal qualificatum, non est genus. Secunda an non univoce, sed denominative; non enim albedo dicitur nix, sed alba. Tertia an de aequalibus genus dicitur atque species; quomodo enim ens, unum, aliquid, bonum et similia poterunt sibi mutuo esse genus? Quarta an species de pluribus asseritur quam genus; quis enim credibile genus esse veri dixerit? Huc etiam videre convenit, an cum specie tollatur genus; oportet enim cum genere tolli speciem, non e contra. Quinta an speciem differentiae genus quis existimat, ut si quis dicat risibile, vel rationale mortale genus hominis. Sexta an speciem vel aliquod extra genus differentiae genus proferant, ut qui aiunt immortale esse quod est Deus vel divinum. Septima an differentia tanquam genus prolata est, ut si numerus dicatur esse quod est par vel impar. Octava an sola sub uno genere species delitescat, immo an sola species est quod genus dicitur; genus enim de pluribus dicitur speciebus. Huc pertinet error accipientis lineam tanquam longitudinis genus, cum extra praeterque lineam non contingat longitudinem consistere nec esse. Nona an aliquid generi contrarium sit, speciei vero, quae de ipso dicitur, nihil. Decima an generi aliqua species est contraria; non enim generi, sed in genere debent esse contrariae species. Undecima an aliquid est speciei contrarium, quod in hoc eodem genere non consistit. Duodecima an quod positae speciei contrarium dicitur in nullo est genere, immo vel forte et ipsum genus est, sicut videre licet in bono et malo, quae non unius sunt generis species, sed contraria genera. Decimatertia an quod ponitur genus suscipit rationem speciei; species enim suscipit rationem generis, non e contra. Decimaquarta an res per genus denominatae per aliquam differentiam non differant; sic enim quod est propositum nullius rei potest esse genus; cum etenim alba specie non differant inter se, album non poterit eorum esse genus. Decimaquinta an quod est omnia consequens, pro genere vel differentia capitur; ens enim et unum non sunt decem praedicamentorum genera, neque consequenter eorum quae in illis continentur. Decimasexta an quod aequae consequitur omnia, alterius coequalis positum est genus; unum enim non dicitur de ente, neque ens de uno. Similiter et alia transcendentia non possunt mutuo sibi genera esse atque species, quandoquidem horum unum non praedicatur de pluribus quam singula omniaque alia. Decimasextima an quod assignatur pro genere non de subiecta specie dicitur, sed potius in subiecta est specie; nunquam enim accidentia substantiarum possunt esse genera; album etenim de nive dicitur non proprie ut de qua, sed ut in qua. Decima-octava an secundum comparisonis gradus verificetur genus; ad species enim non refertur nisi aequaliter. Decimanona an ex eo quod ipsum suscipit magis et minus, species vero non, inferre liceat positum esse non genus; sicut errasse dicitur qui definivit dubitationem aequalitatem contrariarum cogitationum, cum tamen intendatur remittaturque dubitatio, non autem aequalitas. Vigesima an non substantive essentialiterque dicitur, sed adiective. Vigesima-prima an eorum,

quae secundum analogiam quandam dicuntur, credatur esse genus; cum enim ens secundum diversam rationem dicatur de substantia incorporea, corporea et accidente et horum intentionibus, quae non entia sunt sed entium, nulla horum omnium poterit esse genus ratione. Vigesima secunda an respectu eorum, quae specie non differunt, genus habeatur; ut si insecabile linearum dicatur esse genus, cum idem de insecabilibus dici nequeat. Vigesima tertia an sub mala generis definitione generis iudicium militare contingat; Pyrrhoniani enim definiunt genus communitatem quae permeat in singularibus, ut homo est qui permeat singulos homines, species vero dicunt in unoquoque proprietates, ut Theonis, Dionis, Philonis. Sed locus iste potest esse communis omnibus problematibus; sic etenim et ex mala descriptionis, definitionis et accidentis definitione iudicia de ipsis falli contingit et fallere.

II.

MEMBRUM.

Ad agri vero laevam aliae tibi sese offerunt rationes, quibus inquirere licet an vere iuxta naturalem sensum subiectae speciei propositum genus assignetur. Harum prima examinare docet, an quod ponitur genus sit speciei particeps; species enim generum, non genera specierum debent esse participia. Secunda an de aliquo vere dicatur species, de quo non dicitur genus; quis enim scibile aut ens opinabilis dixerit esse genus, cum non entia et quae falsa sunt opinabilia nihilominus esse constet? Tertia an aliud est assignatae speciei genus, quod neque continet illud neque continetur ab illo; quis enim probet scientiam iustitiae vel iustitiam scientiae genus esse? Quarta an quamvis sub eodem generalissimo contineantur, condistorum tamen generum sunt species, ut scientia et iustitia, quae in genere habitus seu dispositionis sunt qualitatis species, quorum tamen alterum intellectus, alterum vero voluntatis est habitus iuxta duos divisi generis contradistinctos ramos. Quinta an sub duobus generibus, quae mutuo non subalternantur vel etiam ad eundem non reducuntur subalternationis ordinem, appareat. Sexta an extrema positi medii sint in alio genere. Septima an medium positi extremi vel extremorum in alio contineatur genere vel sit aliud genus. Octava an ex eo quod genus est alicui contrarium, species vero nulli contrariatur, aut e converso, possis aliquid inferre vel pro veritate vel pro tentativa. Porro pro vero cavendum est in iis, quorum contrarium est innominatum; sanitati namque aperte contraria est aegritudo, cum tamen non minus febris et ophthalmiae sit aliquid contrarium, sed quia innominatum hoc est, ideo neque esse aliquis existimabit. Ad generalium ergo intentionum dictiones est confugiendum, quales sunt incommensuratio quaedam, intemperies quaedam, quaedam indispositio. Nona an quod in eodem est subiecto vel circa subiectum idem, tanquam sit circa genus idem capiatur; parum namque, nimium atque mediocre circa eandem contingunt esse subiectam materiam, ultimi tamen genus est bonum, reliquorum vero malum. Decima an genus earum quae connumerantur specierum non sit idem. Undecima an aliquid huic generi superiorum de assignata non praedicetur specie, quandoquidem de quo inferiora praedicantur et superiora in eadem coordinationis scala praedicari necesse est. Duodecima an nulla differentiarum, in quas dispescitur genus, de posita praedicatur specie; quomodo enim de anima numerus praedicabitur, cum neque parem hanc possis dicere neque imparem? Decima tertia an species alicuius generis contrarii particeps inveniatur; quomodo enim illud huius poterit esse genus? Decima quarta an quod in genere speciei opponitur est privatio et forma; in nullo enim eodem genere haec esse possunt. Si quippe visus est sensus, caecitatem necesse est esse insensibilitatem. Decima quinta an male distinxit quod est circa aliquid vel in aliquo, aequae ac si eiusdem species sit habendum vel genus; ita enim memoria est circa scientiam et cum scientia, sicut et haec circa illam et cum illa. Quocirca incongrue quispiam retentionem seu continentiam sive mansionem scientiae putaverit esse genus memoriae. Decima sexta an non habitum habitus, potentiam potentiae, actum actus genus posuit, sed vel habitum potentiae, vel actum habitus, vel horum aliud aliud. Decima septima an item affectum affectionis vel affectio affecti est positum genus, sicut ab eo qui immortalitatem (quae vitae aeternae est accidens sive passio) appellavit vitam sempiternam. Decima octava an passionis genus patiens, vel patientis genus passionem, ut ventum dicens aerem motum, ventum aeris motum dicere debuisset; sive enim moveatur sive quiescat, aer nihilominus erit; ideo si ventus esset aer, esset etiam illo quiescente ventus. Semper enim genus praedicatur de specie quidditative; ut etenim dicere possumus 'homo est animal rationale', ita et perpetuo dicere possumus 'homo est animal'. Atqui si ventum aerem motum dicere lubeat, sit ibi aer non ut genus, sed ut cui genus attribuitur, quemadmodum et nivem dicere aquam concretam, lutum terram aqua agglutinatum; non tamen ideo lutum est terra, neque nix est aqua, neque vinum, ut dixit Empedocles, est aqua in ligno putrefacta, quia non est genus quod de specie non dicitur absolute etiam. Iam ergo si non est verum dicere 'vinum est aqua', neque verum esse potest 'vinum est aqua putrefacta'. Decima nona an ubi cum speciei tum generi est contrarium, melior species in genere deteriori collocatur. Hunc locum Themistius asserit esse rhetoricum, quia vermis et musca villior est imagine lunae aerea; sed obstat Averroes dicens nullum inanimatum animato praestare, nisi secundum positionem dumtaxat. Sed uterque (licet implicite bene sentiant) expresse errat non ad intentionem contradicens; at nos hic loca indicare, non autem res intentionesque definire instituimus. Vigesima an cum idem una habitudine duobus adtribui contingat, quorum alterum altero melius est, in deteriori tamen collocatur; ut cum anima ad motum pariter se habeat atque quietem (quam, quia permanentia quaedam est, praestare fatendum), in genere motus eam collocans erravit. Vigesima prima an quod ponitur genus est materia, alterum de quo dicitur est species in materia, vel e contra id quod est materia, et id quod est species sive forma; materia enim et forma seorsum genera sunt, minimeque alterum alterius potest esse species. Ad haec materia physice capta non potest esse genus; quoniam enim differentia potest esse materiae, si omnis differentia actus et qualitas est quaedam? A materia tamen est aliquid quorundam certumque genus, puta materialium; cum hoc tamen materia nec genus neque certa completaque species esse potest. Vigesima secunda an corporei incorporeique genus idem est allatum, similiter aeterni et corruptibilis, realis et intentionalis, physici et metaphysici, mathematici et naturalis, eius quod sub more et eius quod est sub contemplatione positum, vel aliorum similiter differentum, seu (ut proprius dicam) diversorum, quae nunc quidem genere, nunc vero plus quam genere differentia dixit Aristoteles. Vigesima tertia an elementa corporum uti corporum genera sunt adducta; ita enim elementa corporum non sunt corpus, sicut nunquam elementa magnitudinis sunt magnitudo, elementa numeri non sunt numerus, elementa orationis non sunt oratio. Vigesima quarta an partem quispiam posuit genus totius; male enim corpus animalis genus dicitur, quinimmo neque corpus animatum prout ab animante quid distinctum proprie significat. Vigesima quinta an locum aut tempus aut aliud huiusmodi eorum, quae in

loco et tempore sunt, genera sunt accepta, vel e contra id quod est in quo, acceptum est species eius quod est in quo. Huc spectat considerare, quod universaliter ipsum quod sui iuris est et susceptaculum, et id quod est alterius et in alio, non possunt mutuo genus esse atque species; locus enim, pater, scientia, secundum id quod significant, alicuius sunt, ignis vero, lignum, aqua et similia, per id quod primo significant, magis aliquid sunt. Vigesima sexta an species ex sua natura ad plura genera pertinens in uno intelligatur velut inclusa; haud enim latro vel fraudulentus est qui eligit et non potest rapere vel fallere, neque qui potest et non eligit, sed qui potest et agit. Hunc locum falsum dicit Themistius, Averroes autem consideratione indigere iudicat, nobis autem sufficit indicare, quia (ut diximus) generalem tum pro scientificis, tum pro probabilibus argumentationibus inventionem instituisse volumus, et ideo plura, quae non possunt esse certa principia, quia ab Aristotele sunt allata non praetermittimus. Vigesima septima an definitio generis propositae speciei aptetur, ubi diligentius est inspiciendum. Vigesima octava an ex defectu considerationis vel ex ignorantia vel perversa opinione et definiendi ratione species cum genere synonymum esse censeatur, ut qui idem lationem dixit et mutationem secundum locum, si quaedam citra loci mutationem deferantur, ut quae circa fixum centrum circumeunt. Vigesima nona an quae sub posito genere numerantur accidentaliter, tantum differre possis ostendere, utpote forma, figura, complexione, secundum magis et minus, melius et deterius eiusdem qualitatis participatione. Trigesima an ab una generis specie in aliam transitum non esse generationem vel corruptionem, sed alterationem possis convincere vel persuadere; sic Pythagorici et alii multi profundioris philosophiae animatorum omnium alia ab alia solis, organorum, figurarum temperamentorumque adiacentiis distinguentes, animam ut speciem unam, non autem ut genus unum accipiunt. Trigesima prima an vel eadem in omnibus verificare possis aliqua ratione accidentia, operationes, actus atque potentias, secundum aliquam tamen analogiam, proportionem vel graduationem; ita enim in quibusdam actus animae iidem non sunt sensibiles et expliciti propter materiae crassitatem et hebetudinem, quemadmodum et in aliis propter molis exiguitatem membra, quae certe habentur, distincte non valebis accipere vel intueri, iuxta illud Epicurei poetae:

Primum animalia sunt iam partim tantula, eorum Tertia pars nulla ut possit ratione videri: Horum intestinum quodvis quale esse putandum est? Quid cordis globus aut oculi? Quid membra, quid artus? Quantula sunt? Quid praeterea primordia quaeque, Unde anima atque animi constet natura necesse est? Nonne vides quam sint subtilia, quamque minuta?

AGER PROPRII.

I.

MEMBRUM.

A proprii praeterea septo ad agrum eiusdem exeunti paucula occurrunt loca, quorum primus exigit ut consideretur, an minime distinctum sit quod inest alicui per se ab eo quod inest alicui per aliud atque secundario; cum enim superficiei proprium sit esse coloratum atque corporis, fallitur quispiam non considerans quemadmodum superficiei vere, proprie primarieque, corpori vero per ipsam appropriatur. Secundus an subiectum quasi proprium traditum est eius quod in subiecto est, ut qui ignem esse dixit proprium corporis elementorum subtilissimi. Tertius an quod inest per participationem traditum est ut proprium, ut ab eo qui dixit, 'hominis proprium est esse pedestre bipes'; tale enim, quia ad rei quidditatem pertinet et est differentia quaedam quae de specie praedicatur, proprii rationem non admittit; nusquam enim genus vel differentia, cuius res est particeps, esse potest subiectae speciei proprium. Quartus an rei iam perfectae et in actu integro constitutae advenit; proprium enim licet sit formae substantialis naturaliter immediateque consequitivum, actus tamen differentiae substantialis et proprietatis simul tempore, immo secundum eiusdem formalis esse rationem de subiecto verificantur, licet ad ordinem quendam respicientes sciamus alterum ab altero dependentiam habere; hinc male quispiam philosophari vel navigare vel ridere dixerit homini proprium, sed bene philosophatilis, navigatilis, risivum seu risile. Quintus an cum defectu proprium assignatur ob ommissam proprietatis conditionem, ubi videlicet quod nunc sicque proprium est, simpliciter et absque modificatione proprium expressit; sedere enim in cathedra non potest esse Socratis proprium, sed in certo loco definitoque tempore. Sextus an tale sit proprium, quale non aliter quam sensu cognoscatur, siquidem incertum fit omne sensibile, ubi extra sensum fuerit constitutum; absens enim ignorabitur an adhuc insit. Mitto ea in quibus necessaria quidem consequitione rem veluti praesentem liceat existimare. Male igitur solis proprium dicitur esse astrum splendidis simum eorum quae super terram deferuntur; cur enim sensui notissimum est adhibitum utpote quod supra terram deferatur, quandoquidem, ubi occiderit, an et supra terram deferatur sensus non cognoscit? Septimus an plura attulerit agglomeratque propria, ut qui dicit ignis proprium esso inter elementa tenuissimum atque levissimum; ut enim definientem praeter sermonem quod essentiam declarat aliquid amplius addere non decet, ita et ex propriis praeter unum selectissimumque non est utile apponere; alterum igitur illorum sufficere poterit, cum non minus unum de sola specie dicatur quam utrumque. Octavus an quod natura inest, non tamquam natura inditum est appositum; peccat enim dicens hominis proprium habere duos pedes et quinque digitos, non addens hanc dictionem "natura", siquidem per accidens aliter esse potest. Et hic locus quinto affinis est. Nonus an ita effectum est, ut aliquid sui ipsius proprium sit prolatum, ut qui dixit decorum esse honesti proprium, ubi inter decorum et honestum nullam possimus afferre differentiam. Decimus an sicut relativo correlativum acceptum est proprium, ita alteri relato alterum; ex hoc enim quod exuperans non est dupli proprium, scimus exuperari non esse proprium dimidii. Undecimus an sicuti quod dicitur secundum habitum est habitus proprium, ita privationis proprium est quod dicitur secundum privationem; si enim surditatis proprium non est vacuitas sensus, neque sensus compotem esse erit auditus proprium. Duodecimus an in similiter se habentibus ita se habeat; cum enim ita sit affectus medicus ad faciendam sanitatem, sicut aedificator ad faciendam domum, si huius non est proprium hoc facere, neque illius alterius illud agere proprium est. Neque alius est proportionaliter se habentium locus [est]; si enim non alia ratio est inter A et B quam inter A et C, et A non est proprium ipsius B, neque certe erit ipsius C proprium. Caeterum si A proprium est ipsius B, non propterea proprium erit et ipsius C, quandoquidem idem multarum rerum non potest esse proprium. Decimustertius an quod esse dicitur

non est proprium eius quod esse dicit; ita enim neque corrumpi erit eius proprium quod corrumpitur, neque fieri eius quod fit. Ut etenim hominis proprium non est esse animal, ita nec ipsi hominem fieri erit proprium ipsum fieri animal. Simile de nasci, vivere, interire et id genus aliis est iudicium. Decimusquartus an ex idea proprietas est delata ad subiectam speciem; non enim quiescere proprium est hominis, si eidem non qua homo, sed qua idea conveniat. Sed hic locus additus est ab Aristotele propter occasionem carpendi potius quam propter usum aliquem quo valeat. Decimusquintus an potestate proprium ad id quod non est adcommodatur; si enim non sit animal respirativum, nihilo tamen minus aer erit. Quocirca respirativum esse non erit aeris proprium; ultra non omnem aerem respirativum esse constat. Decimussextus an superlative proprium est dictum, ubi re corrupta nihilominus manebit nomen alteri conveniens; si enim proprium ignis statuatur esse levissimum, si fiat aut fingatur ignem non esse amplius, levissimum corpus remanebit aer; quare inconvenienter assignatum est proprium. Omnes hi loci ad logice concludendum deserviunt, et quidam ex iis sunt nimis satis probabiles.

ANGULUS DESCRIPTIONIS.

II.

MEMBRUM.

Ex hoc ipso igitur proximeque praecedenti septo descriptionis rationes conditionesque desumere licet; ex eo enim descriptio ab exacta definitione differt, quod haec essentiali differentia a caeteris omnibus sub posito genere subiectam speciem disterminat, illud vero accidente proprie proprio, quod convenit omni, soli atque semper ei de quo verificatur. Ubi vero accidens est quidem proprium, sed non toti convenit speciei, ut astrologatile homini, levior erit hominis descriptio, levissima vero si ex iis quae non perpetuo (quamvis soli) conveniunt. Praeter haec vero ubi alius generis accidentibus contractum genus de specie praedicari contigerit, nulla prorsus artificiosa poterit esse descriptio. Est autem et locus communis cum descriptione definitioni, quod si cui contra totam descriptionem definitionemque argumenta non suppetant, quia ipsum ita non est apertum, contra partem notam, quae recte tradita non videatur, est agendum; manifestum est enim quod hac eversa totum non subsistat.

AGER DEFINITIONIS.

I.

MEMBRUM.

In agro definitionis prima sedes exigit ut videatur, an indefinitum, indeterminatum infinitumque pro genere sit appositum; ibi namque revera sine genere allatam possumus asserere definitionem, si tamen eiusmodi dictionem ita licet appellare; tale est ut si quis corpus definire volens dicat esse id quod habet tres dimensiones. Omittens genus (ait Aristoteles) non dicit quid sit, quia cuiusque rei essentia est cum genere coniuncta. Secunda si definitum non ad omnia ad quae spectat aptatum fuerit, ut qui grammaticam artem congrue loquendi definiunt, quandoquidem 'recteque scribendi' debuissent addere; si quippe alterum horum ad rectam grammatices definitionem sufficeret, plures eiusdem rei possent esse definitiones, quod inconvenit. Tertia si complere existimans velut omnibus adaptando, aliquid quod minime necessarium est adcopulet, ut si quis medicinam definiat artem cognoscendarum morbi sanitatisque causarum, cum aequae horum alterum accipere possit, quia idem important ambo quod unum, nec minus idem unum quod alterum; unde nunc istum nunc illum accipiendo terminum non est duas vel diversas quoquo pacto adducere definitiones, sed eandem prorsus. Quarta si ei quod per se adest definito apponitur id ipsum quod per accidens et oblique, ut si quis medicinam definiat scientiam inducendarum sanitatis atque morbi; horum enim alterum, licet tam vere, non tamen ex directo convenit. Quinta si est explicatoria; sufficit enim quod magis explicat. Sexta si non proximum genus adduxit; hoc enim allato omnia intelliguntur allata superiora, non autem illis allatis omnibus hoc solum. Ideo vel proximum est apponendum genus, vel si lubeat remotius adduxisse, sit tamen ita ut differentiae omnes, quibus proximum genus determinatur, adferantur. Septima an duobus allatis quasi compositis contingat ut definitum neutri attribuat, ut si iustitiam definiens dicat hanc esse temperantiam et fortitudinem; duobus enim prolatis in medium, quorum uterque e duobus alterum duntaxat habeat, evenit ut ambo simul accepti sint iusti, singuli vero non, quemadmodum accidit duos habere minam, quorum tamen neuter minam habere dici possit. Mitto quod cum sit fortis quis et temperans, fieri tamen potest ut sit ambitiosus; unde idem iustus erit et iniustus. Octava an ubi partes attulerit, putet quispiam se definisse totum, cum perspicuum sit nihil prohibere quominus partibus existentibus totum non existat; non enim panno et tela existentibus est indumentum. Nona an a proxime dicto caventi, cum dicat rem definitam non esse haec, sed quod ex istis constat, obsistat vel quod non est natura comparatum, ut unum fiat ex iis quae dicta sunt, vel 2. quod non in una re prima insint, vel 3. quod simul cum toto partes non intereant, vel 4. quod totum bonum est aut malum, partes vero neutrum, vel 5. quod totum est cum altera parte synonymum, vel 6. quod modus compositionis non explicatur, quia non omni quo lapides et ligna componantur modo sequitur domus esse, vel 7. quod non distinguit hoc esse hoc et illud ab eo quod est hoc esse hoc ex illis; panis enim est ex farina et aqua, sed non est farina et aqua, vel 8. quod inspectis modis, quibus alterum cum altero dicitur, nullo modo hoc esse constet, ut hoc cum illo faciat istud. Accidit enim male definitam esse fortitudinem dicendo eam esse audaciam cum recta ratione; quid enim dices de eo, qui audet occidere et rectam habet circa medicinalia rationem? Num et audacter recteque cogitans in medicinalibus, est fortis? vel 9. quod non dixerit qualis compositio sit; qui enim definisse potest carnem cum non allato modo quo est, dixit esse compositionem quattuor elementorum. Decima an ubi accidit ut contrariorum ambo in eodem aequae reperiantur, per alterum tantummodo definivit, ut qui animam definit substantiam scientiae capacem, cum non minus sit et ignorantiae capax. Undecima an non ad primum est relata subiectum haec quae ad plura pertinet, ut si prudentiam definies hominis vel animae virtutem, cum eius subiectum primum sit

potentia rationalis, quae est animae. Huc spectat si subiectum proprium non est allatum, ut ubi dicitur valetudo symmetria calidorum et frigidorum; non enim ubique hanc symmetriam valetudinem dicimus, neque omnis imbecillitas sensus est somnus, nec omnibus partibus natura coniunctis separatis dolor accedit, nec quibuscumque contrariis rationibus inest dubitatio. Duodecima an inter effectivum et id quod fit, vel inter actum et id cuius est actus non distinguatur; separatio enim partium natura iunctarum non est dolor, sed affectio quaedam quae ex illa sequitur. Tertiadecima an aliquid addatur quod definitionem castrat, ut factum ubi definitioni lineae communiter addunt 'cuius extrema sunt duo puncta'. Quartadecima an, ubi subiectum constituit, forma capiatur veluti subiecto adveniens; ut ubi anima definitur actus corporis organici potentia vitam habentis, ubi ipsa non advenit organico corpori, sed ipsa apparat, facit et organizat simul atque vivificat. Animatum enim proprie est pars animalis quae recipit animam, utpote corpus, quod idem sine anima inanimatum dicitur; ideo animal non vere dicitur animatum, sicut corpus coloratum non est corpus et color, sed corpus quod recipit colorem.

ANGULUS DIFFERENTIAE.

II.

MEMBRUM.

In differentia vero, ubi totum videtur consistere quod definitionis est formalis pars, utpote qua specificus actus designatur, diligentissime inspicere oportet, primo considerando an haec sit positi generis differentia. Secundo an forte non sit differentia, utpote quia in divisione aliquid illi oppositum non perspicitur. Tertio si per ipsam genus non dividitur. Quarto si cum hoc, quod dividit genus, etiam speciem non constituat. Quinto si opposita differentia generi adveniens non est alicuius speciei constitutiva; neque etenim hanc quae posita est specificam licebit appellare. Sexto si per ipsam genus tamquam per negationem dividitur, vel ipsi negatio opponitur. Hic locus est suspectus. Septimo si non significat quale. Octavo si definito non insit nisi per accidens. Nono si haec generi potius attribuatur, ut esse sine latitudine tam bene longitudini quam lineae tribui videtur Aristoteli. Decimo si de ipsa genus praedicatur; hoc enim non dicitur de aliis quam de speciebus; quod si dicimus vere 'rationale est animal', non intelligimus de ipsa differentia quae adiective significatur, sed ibi 'rationale' substantive capitur, quatenus videlicet idem significat quod homo, qui est rationalitatis subiectum. Idem de convertibili praedicatione rationalis cum homine, et praedicatione de caeteris inferioribus esse iudicium intelligit Aristoteles. Undecimo si non sit specie prior; sequi enim oportet post ipsum cuius divisiva, et illud cuius est constitutiva praecedere. Duodecimo si alius generis inveniatur esse differentia. Tertiodecimo si cum ponatur eius quod est ad aliquid, ipsa non sit ad aliquid; sicut enim scientia est ad aliquid, ita et activum, contemplativum et effectivum, dicit Aristoteles. Quartodecimo si differentiae definitio aliae etiam rei conveniat. Hactenus bene. Addit exemplum suspectum Aristoteles dicens 'ut qui dixit imparem numerum esse numerum habentem medium, quia medium habere convenit lineae et corpori, et orationi'. At dicimus nos, quod haec differentia sub genere numeri est potissima et nullam recipiens reprehensionem. Esset autem vaga differentia, si ibi numerus sumatur iuxta rationem aequivocam propriae et metaphoricae significationi iuxta genus multiplex. Ideo non est pro veritate leviter exagitandus et assumendus iste locus.

ANGULUS IDENTITATIS.

III.

MEMBRUM.

Huc etiam spectare videtur, ut ex opposita veluti quadam ratione locos identitatis differentiae locis adiacentes intueamur; sic enim an definitio definito congruat descriptioque descripto, secundum generalem rationem iudicare licet. Consideretur ergo primo in coniugatis si illa sint idem, ut destruas vel confirmes positorum identitatem; idem enim fortitudo erit atque iustitia, si nullam inter iustum fortemque invenias differentiam. Itidem in oppositis concomitantibus, potentia activa passivaque, agere ipso atque pati. Secundo an iuxta comparisonis gradus non differant. Tertio si ambo eidem eadem. Quarto si idem ambobus idem. Quinto si quae uni accidunt, et alteri. Sexto si quibus unum accedit, et alterum. Septimo si idem utrisque genus vel eadem utriusque species. Octavo si alterum intenditur remittiturque, non utrumque vel neutrum. Nono si eidem utrumque appositum non facit idem totum. Decimo si ab utroque eodem sublato non remanent idem. Undecimo si potest alterum esse sine altero. Duodecimo si non idem denotent nomen unius et oratio alterius. Decimotertio si oppositum cum opposito et propositum cum proposito. Decimoquarto si contrariae differentiae de contrariis praedicantur.

Loca haec cum definitionis locis mutuam sibi opem suppeditare, per se potest omnibus esse manifestum, neque difficile est ad proprium, ad descriptionem et ubicumque convertibilem exercere intendimus praedicationem applicare. At in his omnibus illud est considerandum, quod ubicumque est pluralitas, vera identitas esse non potest; per veram quippe identitatem plura esse desinunt. Ubicumque igitur est distinctio et pluralitas, necessarium est intelligere differentiam aut genere aut specie aut numero, et ubicumque est proprius numerus propriaque ratio et distinctio, non potest esse identitas et (per necessariam consequentiam) naturalis aequalitas; quidquid sit de logicis, mathematicis metaphysicisque communibus rationibus, quae in species aequalitate et identitate quadam effusa communicantur; quod ita tamen est, ut omnia in habitudine mutua reciprocaque ad universale unum sint aequale et idem; at non ideo iuxta proprias rationes duo numero distincta poterunt uspiam esse idem aequale, magis quam duo possunt esse simpliciter unum, quae tunc poterunt exacte aequalia dici, quando erunt unum. At vero quando erunt unum, non erunt

aequalia, quia idem sibi non dicitur aequale. Quare ubi distinctio et numerus est, neque identitas esse potest nec aequalitas.

CAMPI BIVIA.

Facultatem dignioris meliorisque cognoscendi iudicandique oculis ratiocinii exposita campi bivia requirunt. Quocirca haud inepte factum, ubi ancipitis comparationis definiendae notae describuntur. Hic primo generaliter inspiciendum consulitur ad ipsum multiplicis quaestionis genus, puta quid, quale, quantum, quo, unde, ad quid, caeterasque quibus sciscitari consuevimus notas est animadvertendum. Secundo ad absolutorum praedicatorum genus. Tertio ad genus respectivorum. Quarto ad omnis divisionis distinctionisque membra, quorum alterum certe melius. Quinto ad omnes cuiuscunque generis terminos, quos posses e quocunque discursa memoratisque orationibus desumere. Sexto ad artificiosae combinationis multiplicem rationem iuxta formam, quam in libro "De Architectura Lulliana" insinuavimus. Quibus omnibus si alterum comparabile cum altero conferamus, alterum altero minus vel magis praestans esse necesse est. Porro specialium particulariorumque locorum, quae ab Aristotele indicantur, minime contemnendam esse duco inspectionem. Quibus iubet inspiciendum, primo quid firmitus et diuturnius. Secundo quid antiquius. Tertio quid magis eligat prudens, bonus, studiosus. Quarto quid secundum meliorem disciplinam, sensum, ingenium, iudicium, sententiam, legem. Quinto quid propter se et quid propter aliud. Sexto quid in genere bono, quid in meliori genere, et quid forte in non bono. Septimo quid per se, quid per accidens. Octavo quid per se boni causa, quid per aliud atque per accidens. Nono quid melioris gratia. Decimo quid magis finis, quid magis ad finem. Undecimo quid ipsum, quid alicuius bonum. Duodecimo quid natura, quid acquisitum vel appositum. Decimotertio cuius oppositum fragibilis. Decimoquarto quid meliori inest et honorabiliori. Decimoquinto quid melioris proprium. Decimosexto quid fini propinquius, quid remotius. Decimoseptimo utrum e duobus ad meliorem finem. Decimo octavo quid possibile vel possibilis, quid impossibilis vel impossibile. Decimonono cuius finis extat melior. Vigesimo quid pluri ex proportione superat. Vigesimo primo quid per se honorabilis. Vigesimo secundo quid melius ex utrisque sequatur. Vigesimo tertio quid boni magis effectivum, contrariiue magis destructivum. Vigesimo quarto quid cum maiori consequemur voluptate minorique tristitia. Vigesimo quinto quid pro tempore accommodatius. Vigesimo sexto quid omnibus pluribusve constans temporibus. Vigesimo septimo quid est quod habentes nihilo vel paucioribus indigemus. Vigesimo octavo utrum e duobus alterum includit. Vigesimo nono utrius corruptio perniciosior et fugibilior. Trigesimo quid bono propinquius et similius. Trigesimo primo utrum e duobus bonis meliori optimoque similius. Trigesimo secundo utrum magis activum boni et mali minus destructivum, et e converso. Trigesimo tertio cui meliores adstant circumstantiae. Trigesimo quarto quid necessarium, quid utile. Trigesimo quinto utrum sine altero eligibilis. Trigesimo sexto utrum e duobus est quo carentem pudet minus, vel de cuius absentia possis gloriari. Trigesimo septimo quid propria virtute, quid mutuata consistit. Trigesimo octavo utrum appositum alicui eidem tertio magis bonum et eligibilis. Trigesimo nono cuius eligibilior est copia, multitudo, abundantia. Quadragesimo utrum a tertio ablatum reddit ipsum minus. Quadragesimo primo quod propter se et gloriam, quam quod propter horum alterum tantum. Quadragesimo secundo utrum contrario maloque impermixtius. Quadragesimo tertio quid ad omnia, quid ad aliqua, quid ad totum, quid ad partem boni conducat, vel ab omni vel aliquo vel parte mali abducat. Quadragesimo quarto quid quo, quid quod, quid principale, quid instrumentale.